

СЛОВО

Без мови немає нації!

Протівіти

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

16 (497), 23—29 квітня 2009

Зона відчуження, с. Теремці. Музикознавець Євген Єфремов записує пісні у хаті Ганни Чалої.
Зліва направо: Ольга Кузьмівна Прищепа, Тетяна Устимівна Деца, Марія Григорівна Журова, Ганна Іванівна Чала. Фото Сергія Марченка

РИТУАЛЬНІ ЧОРНОБИЛЕГОВОРІННЯ

Петро АНТОНЕНКО

Щоквітня на нашу владу знаходить благородний порив чорнобильського говоріння. Чергові річниці зобов'язують. Час рікою пливе, ось вже й 23-тя. Період одного покоління: ті, хто народився 1986-го, вже самі народжують. А ось період напіврозпаду деяких сумновідомих нам тепер хімічних елементів, на жаль, значно триваліший. І спонукають чергові річниці поговорити, що ж робити з тим, що вже випало, що може ще випасти, як жити тим, на кого випало?

Чергові, сказати б, ритуальні говоріння під назвою парламентські слухання пройшли у Верховній Раді. Назва теж звична: "Сучасний стан та актуальні завдання подолання наслідків чорнобильської катастрофи". До оскоми знайомий лексикон — "сучасний стан", "актуальні завдання". Втім, не грішити мему лише на парламент, цим лексиконом і з тим самим ефектом послуговується і виконавча влада. А депутати що — прийшли, поговорили без особливого ажитажу. Потім, як заведено, наговорене треба впорядкувати і затвердити як постанову Верховної Ради.

Слід зазначити, що доволі оперативно попрацював і профільний комітет Верховної Ради, той, що колись був лише Чорнобильським, а тепер — Комітет з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи. Цебто на окремий комітет Чорнобиль уже "не тягне". Але річ не в структурах — була б робота. Що ж, комітет добросовісно узагальнив "слухання". Ось тільки щодо деяких озвучених проблем невідомо, до кого ж апелювати.

Почитаймо проект постанови парламенту щодо слухань, які підготував комітет. Ось основна констатація: "Викликає зане-

покоєння скорочення обсягів фінансування низки "чорнобильських" програм". Хто ж це такий скорочує? Гляньмо детальніше і почнімо з найважливішого — здоров'я тих спів-громадян, що постраждали від катастрофи. "Зокрема, Законом України "Про Державний бюджет України на 2009 рік" у кілька разів зменшено фінансування, порівняно з попереднім роком, комплексного медико-санаторного забезпечення громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи". **У кілька разів!**

Вище трохи іронічно вжито термін "ритуальне", тобто шаблонне, незмінне; переписувані рік у рік одні й ті самі констатації й рекомендації. Однак цьогорічні чорнобильські сентенції оригінальніші. Шкода лише, що ця оригінальність — також уже "ритуальне" кивання на фінансово-економічну "кризу". А всі новації зводяться до епітетів "зменшити", "скоротити" і т.п.

Ось приклад: "Незважаючи на зростання цін на ліки більш ніж на 70 відсотків, фінансування видатків з Державного бюджету в поточному році передбачено на рівні 2008 року". Цікавий метод заощадження бюджету, чим зараз особливо переймається наша влада. Метод "обрізання" начебто без урізання: цифра ж торішня. А те, що за ліки, які торік можна було купити за 100 гривень, нині треба заплатити 170 — уже несуттєво...

Якщо "чорнобильське" житиме, то резонне запитання: де саме? Усі ухвалені за понад 20 років закони і програми чітко декларують державну допомогу на отримання житла постраждалими від катастрофи. На початок 2009 року на квартирному обліку перебувало 40 864 сім'ї постраждалих від Чорнобиля, зокрема 10 568 сімей інвалідів. Навіть якби тривало передбачене законом дотеперішнє фінансування, то ця черга

зникла б років через 50. Влада вирішила не лякати людей такою цифрою, тому "кризова" новація на цей рік така: "В той же час Законом України "Про Державний бюджет України на 2009 рік" взагалі не передбачено фінансування бюджетної програми "Забезпечення житлом громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи". **Взагалі не передбачено!**

Схоже, рекорд урізання поставлено за такою чорнобильською проблемою як моніторинг радіологічних наслідків катастрофи, радіологічний захист населення, екологічне оздоровлення забруднених територій. Ідеться не про 30-кілометрову зону, а про значно більший обшир — про тисячі квадратних кілометрів, де мешкають сотні тисяч людей. Це наша українська земля. І ці території треба обстежувати, тримати під контролем, оздоровлювати, що цілком реально за належного фінансування. Але про що говорити, коли видатки на цю важливу справу зменшено аж у 10 разів!

У Державному бюджеті України на 2009 рік свідомо зроблено величезні "дірки" у фінансуванні чорнобильських програм. Але до кого ж апелює Верховна Рада України, коли саме вона зовсім недавно ухвалила цей бюджет? Щоправда, не кращі й інші гілки влади. Бюджет до парламенту подавав уряд. Після ухвалення його підписував Президент. Тож гуртом старалися для розв'язання чорнобильських проблем.

Чи ж на цьому треба заощаджувати, навіть посилаючись на кризу? І чи не залишаться добрими намірами "Рекомендації" (чому не вказівки?) парламенту, урядові, які рясніють знайомими ритуальними термінами — "збільшення фінансування", "здійснення індексзації", "збільшення обсягу", "відшкодування"?

ЖИТТЯ ПІД ЗОРЕЮ ПОЛИН

2-3

ГОЛОВНА РАДА ВИРІШИЛА

4-5

ТАЇНА І ПАМ'ЯТЬ МОГИЛ

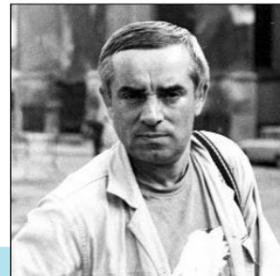
8-9

НЕЗАБУТНІ ВІКТОР, АНАТОЛІЙ, ОРИСЯ...

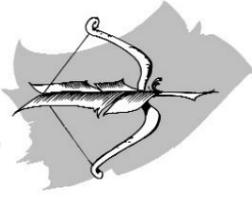

12-13

З ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ВІКТОРА ПОЛОЖІЯ

14

Юрій Завгородній

МИ ВСІ «ПІДРАНКИ» З-ПІД ЗОРІ ПОЛИН

Журналіст Василь Марусик спеціально для “Слова Просвіти”. Інтерв’ю з письменником Юрієм Завгороднім, автором роману “Задовгий день “Ч” про ліквідаторів аварії на Чорнобильській АЕС.

— Понад двадцять років збігло від 26 квітня 1986-го, а Ви, пане Юрію, назвали їх одним “Задовгим днем “Ч”. У своєму романі під такою назвою Ви застерігаєте читачів, аби вони не шукали серед літературних героїв реальних прототипів. Чому?

— Це давня історія. Маю відчуття провини перед друзями й колегами, які розгрібали в Зоні радіоактивне сміття з першого дня катастрофи, що її досі офіційно називаємо, за визначенням ще тодішньої влади, невинним слівцем — аварія. Колиш, задовго до тої трагедії, разом з ними збирався приїхати на береги річки Прип’ять, іще на самім початку будівництва Чорнобильської АЕС з іншої енергетичної будови — Трипільської ТЕС. Натомість подався геть з України, здавалося тоді, що без вороття. Під час роботи в Латвії чи на російській Крайній Півночі я потроху просувався по службі, а мої товариші постійно запрошували вертати до свого гурту, який обжився вже у симпатичнім молодім місті Прип’ять. Та не зміг наслідитися, згадуючи причини давньої втечі з України. Про це досить прозоро написано в романі.

Навіть перші два роки по тій катастрофі, коли найактивніше провадили ліквідаційні роботи і в Зоні, яку обнесли колючим дротом, і на інших обширах України, що їх зачепила та біда, бував лише кілька разів, представляючи на різних урядових нарадах Держбуд Латвії як член Колегії тієї поважної установи. Латвія, як і тодішні союзні республіки, брала участь у будівництві міста Славутича та в деяких інших роботах, надсилаючи робочу силу, техніку, різні матеріали. Під час приїздів неодноразово зустрічався з давніми друзями, за чаркою навіть обіцяв скоро приїднати до них, але на постійну роботу приїхав лише 1989 року, коли в політичному житті України намітилися певні демократичні зрушення, а не тому, що в Зоні стало спокійніше, чистіше.

Тоді Управління будівництвом Чорнобильської АЕС, до якого мене призначили головним інженером, вже починало поступово згортати свої підрозділи в Чорнобилі, виводячи “ліквідаторів” із Зони на освоєння нових об’єктів у Києві. Так вимагала міська влада столиці, бо саме сюди було евакуйовано значну частину колишніх будівельників АЕС і міста Прип’ять, яке залишилося безлюдною пусткою за додатковим колючим дротом у так званій десятикілометровій зоні.

Справді, я почувався винним перед колегами, які вже досить нахапалися радіаційного бруду, часто хворіли, проте намагалися, попри все, бути корисними для справи, і через те, що розуміли: стрімкий вихід на пенсію через інвалідність після активної роботи швидко наблизитиме непоправне. Щосили тримаючись дружного гурту і робо-

ти, вони не були лояльними до влади, яка завинила перед ними вдосталь — недарма вони прозвали себе “підранками”.

Минуло досить часу відтоді, не все можна згадати, як було щодня. Хто й коли хворів, кого й коли не стало в тому гурті... Крім того, я на той час не думав, що колись візьмусь за прозові твори, не вів щоденників, нотаток, а у творі документальному чи наближеному до реальних фактів не можна припускати помилок в іменах, подіях, датах, навіть у таких дрібницях, коли хто кому й що саме сказав. А хіба ж можна згадати поіменно тисячі людей, які пройшли через Зону?

Я написав суто психологічний роман про болісне непорозуміння між побратимами через випадково зронене недоречне слово. Болізно, але життєво правдива бувальщина. Чорнобильські події в романі стали просто тлом для тої драми, проте в описах чорнобильських епізодів нема жодної вигадки — тільки те, що досі пам’ятається з побаченого на власні очі. Навіть у тих фрагментах роману, де йдеться про серйозні зловживання різних спритників за правилом “кому війна, а кому й матінка рідна”. Багато хто, навіть з моїх знайомих, набув за тими принципами доволі помітного капіталу. Згадка про них стала додатковою сюжетною інтригою в романі. Мені справді відомі такі люди, з багатьма був добре знайомий, спілкуючись під час роботи, деколи випадково стрічаю і нині, але для того, щоб хоч когось із них назвати справжнім ім’ям, треба мати документальне підтвердження. До того ж, багато з них вже давно відійшли до ліпшого зі світів, а наша держава потерпає сьогодні від інших, більших і менших аварій. До того ж, документальних спогадів друкувалося й друкується вдосталь...

— Що Ви відчували по приїзді на нову роботу, знайомлячись із людьми, з об’єктами в Чорнобильській зоні?

— Найбільше мене непокоїло те, що я буду свіжою людиною серед старожитців Зони, що вони можуть словити якось, між дружніми словами, неприємну підначку, мо’ї не дуже злу чи образливу, а наче й підбатьорливу: “Нема чого тепер уже лякатися, друже, це ж тобі не 1986 рік! З’їж яблучко з мого садочка!” А садочок той дорогою з Прип’яті до Буряківки! Саме такі епізоди прописано в романі досить точно, то й є перші дні знайомства, бо далі вже почалися сірі будні з балаканиною на нарадах, з “вибиванням” нової техніки, конструкцій, дефіцитних будівельних матеріалів. За всю мою довгу практику будівельника за часів “нерушимого союзу” не пам’ятаю чогось не дефіцитного з довгого переліку: піску, цементу, металу, лісу тощо. Ось така “планова економіка”: треба було, долаючи себе, постійно принижуватися у московських кабінетах, “вибиваючи” в тамтешніх чи-

вою назвою “Зона поза часом”. Зрозуміло, що там подано вірші на чорнобильську тематику. Вони народжені болями, переживаннями, роздумами про наслідки катастрофи для всіх загалом і для кожного зокрема.

23 роки тому в Україні трапилося подія, страшна своїми далекосяжними наслідками для природи і для людини, й не лише в нашому краї. Недарма, коли згадують квітень 1986 року, цитують із Біблії пророцтво про зірку Полин, а в одного з українських поетів XIX століття Степана Руданського є вражаюча картина трагедії, змальована із прямою прив’язкою до Чорнобиля, що не піддається поясненню, окрім містичного. Як він міг написати 1857 року таке: “...На верху могили Чорнобилю груда... І димить Чорнобилю, заким запалає...” Такого чіткого прогнозу навіть у катренах Нострадамуса не знайти.

Повертаючись до Вашого запитання, скажу, що у романі я не лише роздвоївся, я там розчинився. Доки писав, поринав у ті дні, згадував, а згадалося багато епізодів, наче вони сталися сьогодні, наче і справді для мене ніяк не може закритися отой “Задовгий день “Ч”, наче і справді живе ота “Зона поза часом” поза реальним часом.

Залишений ключ. Село Красне (Зона). Фото Сергія Марченка

часу тисячі ліквідаторів там постраждали і вже стали справжніми “підранками”, але не могли оформити потрібні документи для пенсії, встановлення інвалідності. Один із випадків, який найбільше мене вразив ще першого місяця роботи, я теж наводжу в романі, бо саме він і спричинив непорозуміння між двома головними героями.

— Один із героїв Вашого роману пише вірші, цитати з яких стали невід’ємними спайками розповіді про ті часи. Знаю, що то болісні рядки з Ваших поетичних книжок, бо я їх читав. В якому з двох головних героїв роману більше особистого? Хто з них Ви, Юрій Завгородній? Чи ніхто?

— Справді, цитую в романі власні твори, бо для використання чужих потрібен авторський дозвіл. До слова, саме через занадто вільне поводження у використанні авторських прав Україна має дуже великі претензії й європейських, і заокеанських країн. Проте це окрема, хоч і дуже важлива тема. У десятці моїх поетичних збірок справді є виокремлені розділи з однако-

вою назвою “Зона поза часом”. Зрозуміло, що там подано вірші на чорнобильську тематику. Вони народжені болями, переживаннями, роздумами про наслідки катастрофи для всіх загалом і для кожного зокрема.

23 роки тому в Україні трапилося подія, страшна своїми далекосяжними наслідками для природи і для людини, й не лише в нашому краї. Недарма, коли згадують квітень 1986 року, цитують із Біблії пророцтво про зірку Полин, а в одного з українських поетів XIX століття Степана Руданського є вражаюча картина трагедії, змальована із прямою прив’язкою до Чорнобиля, що не піддається поясненню, окрім містичного. Як він міг написати 1857 року таке: “...На верху могили Чорнобилю груда... І димить Чорнобилю, заким запалає...” Такого чіткого прогнозу навіть у катренах Нострадамуса не знайти.

Повертаючись до Вашого запитання, скажу, що у романі я не лише роздвоївся, я там розчинився. Доки писав, поринав у ті дні, згадував, а згадалося багато епізодів, наче вони сталися сьогодні, наче і справді для мене ніяк не може закритися отой “Задовгий день “Ч”, наче і справді живе ота “Зона поза часом” поза реальним часом.

Я не політик, мені не треба дурити електорат напередодні чергових виборів різними жахами щодо атомної енергетики загалом і щодо зберігання відпрацьованого ядерного палива зокрема. Інколи так хочеться сказати деяким занадто “зеленим”, щоб вони свої гасла проти електроенергетики (ядерної, традиційної, гідро- тощо) висловили доступніше: “Назад, дороги співвітчизники, у печери до первісного вогнища!” Можна легко полічити і перекопати, що пропозиції перейти лише на вітрову енергетику недолугі — це ж величезні території для розташування вітряків. Усе-таки Україна заселена досить щільно.

Щодо альтернатив, то можливіми стануть інші підходи, якщо найближчим часом будуть винайдені нові технології виробництва електроенергії, над якими працюють найкращі вчені вже десятки років (наприклад, надпровідність, воднева енергетика чи й зовсім невідомі сьогодні джерела, про які пишуть поки що лише фантасти). Тоді ми зможемо переглянути перспективність АЕС.

А нині під час нашої розмови я просто згадував Богдана, ще живого героя, вигаданого мною в романі, якому треба було “щомісяця лягати під крапельницю і доливати до себе бозна-чїєї, але ж червоної кров”. Не можна забувати проблем — їх треба розв’язувати, але й треба пам’ятати тих мужніх людей, які самі себе тоді називали й називають досі із сумною посмішкою “підранками”...

— На Вашу думку, які наслідки чи які уроки треба нам не лише пам’ятати, а й намагатися щось виправити, чому запобігти, аби не сталася подібного? Чи має перспективу в Україні ядерна енергетика?

— Не хотів перед Вами й читачами виступати в ролі авторитетного розумника, який знає все — що і як відбулося, що і як треба робити. Але спробую відповідати як технар-енергетик, і як письменник, бо навколо цієї проблеми забагато пройдисвітів-політиканів.

Усе-таки найголовніший скрізь людський фактор, виховання кожного виконавця у чемному ставлен-

ні до законів, правил, приписів. Це стосується не лише Чорнобильського лиха. Через те причини і винуватців катастрофи досить багато: і в проєкті, і в нехлюйському ставленні до порядку, до найсуворіших приписів. Ось ми зуміли тоді налякати вибухом не лише Європу, а й усе людство. Від посталої враз радіофобії стільки галасу зчинилося!

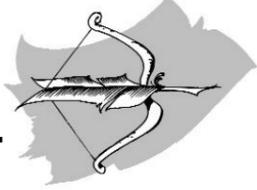
А скільки обіцянок було від найбагатших країн щодо грошової допомоги на закриття Чорнобильської АЕС! Лише закрийте! І саме Чорнобилі, бо про нього тоді налякали, але ж досі кілька десятків атомних енергоблоків чорнобильського зразка спокійно працюють на російських атомних станціях. Не може відповідати, чому до них нема таких категоричних претензій, як до енергоблоків Чорнобильської станції, роботу яких змусили зупинити за українські кошти і на шкodu всієї нашої економіки, хоч у підвищення безпеки і надійності зупинених енергоблоків було вложено Україною сотні мільйонів доларів. Таку саму Ігналінську АЕС у Литві лише нині збираються виводити з експлуатації, бо Литва стала членом Європейського Союзу, і він їй допоможе не залишитися без електроенергії.

У Франції понад 70 % електроенергії виробляють атомні електростанції, в Японії (з її сейсмікою!) також працює багато АЕС. Річ навіть не в тому, на мою приватну думку, що комусь не хочеться звільнити Україну від енергетичної залежності, бо це мене непокоїть як українця. Річ в іншому, і це мене хвилює вже як мешканця планети Земля. До парникового ефекту, який спричиняє глобальне потепління з катастрофічними наслідками, найбільш причетні автомобілі та електростанції на органічному паливі, тобто АЕС безпечніші для довкілля. Нам треба будувати нові, сучасніші енергоблоки, розвивати власну програму замкненого циклу виробництва ядерного палива, бо маємо для цього всі компоненти.

Я не політик, мені не треба дурити електорат напередодні чергових виборів різними жахами щодо атомної енергетики загалом і щодо зберігання відпрацьованого ядерного палива зокрема. Інколи так хочеться сказати деяким занадто “зеленим”, щоб вони свої гасла проти електроенергетики (ядерної, традиційної, гідро- тощо) висловили доступніше: “Назад, дороги співвітчизники, у печери до первісного вогнища!” Можна легко полічити і перекопати, що пропозиції перейти лише на вітрову енергетику недолугі — це ж величезні території для розташування вітряків. Усе-таки Україна заселена досить щільно.

Щодо альтернатив, то можливіми стануть інші підходи, якщо найближчим часом будуть винайдені нові технології виробництва електроенергії, над якими працюють найкращі вчені вже десятки років (наприклад, надпровідність, воднева енергетика чи й зовсім невідомі сьогодні джерела, про які пишуть поки що лише фантасти). Тоді ми зможемо переглянути перспективність АЕС.

А нині під час нашої розмови я просто згадував Богдана, ще живого героя, вигаданого мною в романі, якому треба було “щомісяця лягати під крапельницю і доливати до себе бозна-чїєї, але ж червоної кров”. Не можна забувати проблем — їх треба розв’язувати, але й треба пам’ятати тих мужніх людей, які самі себе тоді називали й називають досі із сумною посмішкою “підранками”...

● ПРЯМА МОВА

Сергій МАРЧЕНКО, кінорежисер, викладач КНУТКТ ім. І. Карпенка-Карого
Фото автора

Ці фотографії — невеличкий фрагмент мультимедійної фотодиски “Чорнобиль+20: Це наша земля, ми тут живемо”, що, відкрившись 20 квітня 2009 року в “Музеї ідей” у Львові, діятиме до 8 травня.

Ще напередодні 20-річчя чор-

ПОЛІССЯ — НАША ЗЕМЛЯ, МИ ТУТ ЖИВЕМО

нобильської трагедії було створено дві ідентичні виставки, що були синхронно відкриті в Українському центрі народної культури “Музей Івана Гончара” та в Українському музеї Нью-Йорка. Заокеанську виставку згодом демонстрували у навчальних закладах Америки, а тутешню виставляли в Українській академії дизайну та мистецтва у Харкові, у Миколаївському державному гуманітарному університеті ім. Петра Могили, нині її розгорнуто у Львові. Маємо нові запрошення.

Слово мультимедійна стосовно нашої виставки означає, що посеред залу з двомастами фотографіями розташований великий монітор, на якому, якщо натиснути на одну з іконок екрана, демонструється короткий фільм: оживає людина з фотографії.

Ці одно-двохвилинні фільми мають загальну назву “Поліські образки”, музику до яких написав композитор Володимир Губа. Ця музика не раз звучала у передачах на “Радіо “Культура”, а фільм транслювали на Першому Національному з майданчика кінофестивалю “Відкрита ніч”, де 2006-го він отримав приз за найкращу режисуру неігрового кіно.

Останні з Новошепеличів: Сава Гаврилович Ображей з дружиною Оленою Дорощівною (Зона відчуження)

мав приз за найкращу режисуру неігрового кіно.

Ще задовго до аварії мені доводилося бувати у Поліському, Вільчі, Чорнобилі, купатися у річці Уж, збирати там ягоди, фотографу-

вати поліщуків — щасливих людей на своїй землі. І цей край мені здавався надзвичайно чарівним, зовсім іншим, дуже не схожим на лісостеп, на Слобожанщину, звідки мій родовід. Трагедія забрала у поліщуків споконвічну землю, і мені здається, багато українців ще не зовсім усвідомлюють, що означає втратити територію предків — це відчуття я намагався закласти в кожен кадр.

Після аварії, 1988-го, для часопису “Пам’ятки України” мені довелося фотографувати у Чорнобилі врятовані, забруднені радіацією ікони, рушники. Згодом до подорожі у Зону мене запросила Ліна Костенко, й упродовж 1994—1997 років ми їздили селами, не раз були свідками численних сумних, а часом і кумедних моментів, на Трійцю записували спів бабусь — їх тоді на Загреблі у селі Луб’янці сходилося багато; допомагали розвозити посилки з гуманітарною допомогою, яку на десятиліття трагедії дві фури доставили від українок Англії; стояли на свіжому згарищі Воскресенської церкви у селі Товстий Ліс... Отак за кілька

років зібрався надзвичайно цікавий відеоматеріал, що ще потребує монтажу...

Ідея виставки виникла несподівано: мене як кінорежисера Національної кінематеки України “Київнаукфільм” запросив професор зі США, українець за походженням Мирон Стахів. У серпні 2004-го ми вирушили в експедицію на Житомирське та Рівненське Полісся, забруднене радіацією. Там і нині проживає понад мільйон людей. Ми мали зняти повнометражний документальний фільм. Нас цікавило все: життя й побут поліщуків, їхні звичаї, свята, пісні, промисли, оселі, церкви, давні пам’ятки. Друга експедиція — вже у листопаді — була у Зону відчуження: два тижні знімали хроніку експедиції під орудою Ростислава Омеляшка, що діє при Центрі захисту культурної спадщини Міністерства надзвичайних ситуацій.

Коштів на повнометражний документальний фільм так і не знайшлося, натомість пощастило змон-

Дівчинка з Левковичів

тувати короткометражні стрічки, об’єднані назвою “Поліські образки”, та цю фотодиску — лише частину з кількох тисяч фотографій та десятків годин відео, що, сподіваюся, мають колись втілитися у новий фільм.

Мешканці с. Кишин

«ЧОРНОБИЛЬСЬКИЙ ЧАС»: ФІЛЬМ-МОЛИТВА

Галина САГАЧ, доктор педагогічних наук, професор, академік Академії наук Вищої освіти України, академік трьох Міжнародних академій, кавалер ордена святої Варвари

Леонід Мужук — знаний в Україні та за її межами митець, кінодраматург, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, заслужений діяч мистецтв України, народний артист України. Автор і режисер документальних фільмів, присвячених долі українського народу — “Чорнобиль: Два кольори часу”, “Чорнобильський час”, фільму-диалогі “33-й”: “Материнський спогад”, “Материнський заповіт” тощо.

Свою думку щодо випробувань, які випали на ХХ століття українській землі, він висловив у фільмі “Чорнобильський час”: “Чорнобиль спіймав мою душу”. Леонід Мужук — представник сучасної української інтелігенції, який разом з одноподумцями побував у пеклі Чорнобиля, щоб передати жажливу реальність Полісся 1986 року.

Голос Леоніда Мужука у фільмі лунає непафосно, його інтонації

прості й інтимізовані. Музика до фільму, написана Євгеном Станковичем, — акустичне диво, в якому органічно переплітаються симфонічна музика, тужливий та урочистий хоровий спів, звуки кобзи, а-капельний спів Ніни Матвієнко.

Зорові образи стрічки полонять душу мистецькими, Довженківського погляду, образами безмежної, живої, сріблясто-рухливої крові землі, імена яких — Славута-Дніпро, Прип’ять, Случ, Десна.

Ось ніби завітана хата в яскравих рушниках і численних світлинах людей, які колись жили у цьому мирному світі; а ось гуркоче моторами колона сіро-запильних машин, екскаваторів, у їхніх кабінах видно молоді обличчя хлопців і втомлених чоловіків, яким судилося навкі жити на цій плівці й у нашій пам’яті...

Безцінний скарб фільму — документальні кадри справжнього, а не атомного Чорнобиля, понівеченої краси Полісся: хлопців-ліквідаторів у солдатських формах, що не захищали від радіації.

Хто вони? Де вони? Чи живий досі цей цвіт народу України? Одна-єдина хвилина роботи на реак-

торі, на його смертельно забрудненому даху — ціла Вічність, яку вони вирвали у самої Смерті.

Ви вічно усміхаєтеся нам крізь товщу заблокованих років і десятиліть, ми у вічному боргу перед вами. Разом з автором та його сподвижниками ми здійснюємо у гвинтокрилі над українським Поліссям, над Чорнобилем, над АЕС, аби крізь призму біди України побачити цілий світ.

Чорнобиль... Один із трагічних символів України тоталітарної.

Відеоряд фільму “Чорнобильський час” багатий творчими знахідками, відкриттями розсекречених кадрів-звинувачень режиму, образами мальовничої України Поліської, багаті чудовими лісами, веселими селами, талановитими людьми.

Мертві села й міста, “очі” будинків, полишені людьми затишні хати й скромні квартири, вибиті, як у роки війни, вікна й двері, розламані й розкидані речі, бур’ян, осиротілі поля й ліси... Безлюддя... Тиша...

Члени історико-культурної експедиції разом з поетесою Ліною Костенко шукають ознаки життя — і знаходять: жінки-майстрині біля

давнього ткацького верстата з килимами, доріжками, рушниками, плахами і хустками. Вічно клопочеться біля своїх медоносних вуликів дід-пасічник із натрудженими вузлуватими руками.

Ліна Костенко тихо, довірливо говорить, ніби до себе: “Практично неможливо зупинити цей процес, а треба... Овруцький край — красивий, край своєрідної, особливої, унікальної краси, його треба рятувати, а не бездумно виселяти... Уже немає людей... І вся Україна тут закінчилася... “Ще не вмерла Україна” — співаємо. Ніхто не заплакав, а вона вмерла. Процес умирання України — це не Зона, а Батьківщина. Вона умерла? Не любити її? Ми любимо матір померлу не менше, бо покаяно, жаліємо, бо щось не зробили... Як врятувати? Це — безконтрольний злочин!... Це буде визнано!...”

А трохи згодом додає: “Люди всі на безвиході, а тут є якась надія...” І називає сумний пароль їхньої експедиції: “Споминайте мене, а я буду вас!”

Символічні завершальні кадри фільму “Чорнобильський час”: зйомки очищеного даху атомного

Фото Євгена Букета

реактора. Але триває нелегка праця на Чорнобильській АЕС, ми чуємо знайомий шум мотора натрудженого гвинтокрила. Ось хтось біжить у синій робі, важко дихаючи у респіраторі. За дахом — бездонне небо, безмежні простори України. Чи ми встигнемо вчасно добігти до Спасіння? Голос автора твердить: “Час не лікує чорнобильські рани. Наш Час Чорнобильський”.

Це фільм-молитва за Україну. Це фільм-проповідь, фільм-сповідь перед минулим, сьогоднішнім, майбутнім.

БУДІВНИЦТВО ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ РОЗПОЧНЕТЬСЯ У ТРАВНІ

Любов ГОЛОТА

Виконуючи духовну настанову Велико-го Поета, Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Т. Г. Шевченка у серпні 2003 року виступило з ініціативою спорудження на добровільні пожертви Надбрамної церкви Кобзаря біля Чернечої гори в Каневі.

Тарасова церква має стати символом єднання українців усього світу, всіх людей доброї волі, хто бачить майбутнє України в згуртованості народу, у відновленні й плеканні його могутнього духовного потенціалу, який стане міцним стрижнем економічного розвитку незалежної держави.

Побудова Кобзарєвої церкви усім миром засвідчить, що Бог і Україна — єдині, а Слово Тараса Шевченка — воістину апостольське в долі українського народу.

Із вересня 2003 року до квітня 2009-го зібрано 906 096 гривень. Жертводавцями виступили просвітяни, інші громадяни України, серед них — письменники, селяни, пенсіонери, учні, студенти, парафіяни українських православних церков різних конфесій. Їхні імена регулярно друкувалися в “Слові Просвіти”.

Нині збір коштів, які перераховувалися на рахунок фонду “Українська родина”, тимчасово припинено.

Ідею “Просвіти” про будівництво Тарасової церкви біля підніжжя Чернечої гори в Каневі, а також ідею працівників Національного шевченківського заповідника про відновлення козацької церкви Покрови Пресвятої Богородиці в урочищі Монастирок підтримали Президент України Віктор Ющенко та голова Черкаської облдержадміністрації Олександр Черевко. Напередодні Великодня Президент В. А. Ющенко провів нараду з питань будівництва цих церков. У нараді взяли участь віце-прем’єр-міністр Іван Васюник, міністр культури і туризму Василь Вовкун, міністр регіонального розвитку та будівництва Василь Куйбіда, заступник глави Секретаріату Президента Роман Безсмертний, голова Черкаської облдержадміністрації Олександр Черевко, гендиректор Національного шевченківського заповідника Мар’ян Піняк, директор інституту “УкрНДПроекстреставрація” Анатолій Антонюк, голова Всеукраїнського товариства “Просвіта” імені Тараса Шевченка Павло Мовчан.

Президент відзначив важливість реалізації народного проекту, зокрема в контексті 200-річного ювілею Тараса Шевченка — Надбрамна церква засвідчить повагу і любов народу до свого Пророка. На переконання глави держави, відроджена дерев’яна церква Покрови Пресвятої Богородиці дасть змогу значно розширити можливості Національного шевченківського заповідника для популяризації козацької історії України, яку так шанував Поет.

З інформацією про розробку ескізних проектів обох храмів виступив голова Черкаської облдержадміністрації Олександр Черевко. Їх передано на затвердження науково-методичної ради Міністерства культури і туризму. Розробку всієї документації буде завершено до 15 травня, після чого можна розпочинати будівельні роботи. Орієнтовна вартість Надбрамної церкви — 8,5 млн грн., храму Покрови Пресвятої Богородиці — 10,5 млн грн. Місцева влада вже створила благодійний фонд для акумулювання коштів на будівництво.

Кошти, зібрані на будівництво Тарасової церкви, у повному обсязі передано фондом “Українська родина” на спорудження Надбрамної церкви Тараса. Звершилося! Віднині ми всі — будівничі Тарасової церкви, готові допомогти безпосередньо на будівництві. Згодом ми повідомимо рахунок благодійного фонду.

19 ЧЕРВНЯ ВІДБУДЕТЬСЯ VIII ЧЕРГОВИЙ З’ІЗД ВУТ «ПРОСВІТА»

15 квітня відбулася сесія Головної ради ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка, яка на підставі ст. 5.2 Статуту Товариства ухвалила провести 19 червня в Києві VIII черговий з’їзд “Просвіти”. Встановили норму представництва: п’ять делегатів від кожного обласного об’єднання. Визначили керівні органи з’їзду, затвердили форму мандата, обговорили порядок денний: звітна доповідь “Про роботу ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка за період з квітня 2005 р. до травня 2009 р.”; звіт Контрольно-ревізійної інспекції; Внесення змін та доповнень до Статуту Товариства; вибори Голови Товариства, членів Головної ради та Контрольно-ревізійної інспекції; прийняття ухвал, заяв, звернень про ставлення “Просвіти” до сучасних подій.

Відкрив сесію Ради голова ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Павло Мовчан, який окреслює завдання просвітян у підготовці до з’їзду. Члени Головної ради висловили свої думки, пропозиції, поділилися досвідом роботи, розповіли про проблеми. Відповідальний секретар “Просвіти” Микола Нестерчук повідомив про організаційні моменти, заступник голови Василь Фольварочний проаналізував роботу обласних звітно-виборних конференцій, на яких побував, відзначив роботу найкращих просвітянських осередків. Голови обласних об’єднань розповіли про особливості роботи в регіонах. Друкуємо найцікавіше з виступів.

ВИБОРЮВАТИ ПРАВА УКРАЇНСТВА

Павло МОВЧАН,
голова ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка,
народний депутат України:

Нині складний час, і наше завдання — привести суспільство до спільного знаменника.

Наше Товариство зробило чимало, всі ми були учасниками знакових подій, є свідками того, що постійно показують по телевізору. Інша держава нам нав’язала політехнологію, в яку ми втягнені через “Свободу слова” на “Інтері”, “Свободу...” Шустера. Це все добре розроблено і зрежисовано, через наше недосконале законодавство запущено проекти, які можуть спричинитися до того, що Дніпро стане річкою роз’єднання.

Пригадуєте, “Просвіта”, залучивши весь національно свідомий масив, ініціювала акцію “Дніпро — річка єднання”? Ця ріка була спільною артерією, яка жила націю тисячоліттями. Тепер бачимо, як від 2004 року і досі провели демаркаційні лінії. Ці політичні лінії дуже чіткі. Ними Україну поділено на прихильників євразійського вибору та європейського.

На одному з наших фракційних зібрань почув, що ми знімаємо з порядку денного питання мови, культурно-національної ідентичності, європейської інтеграції. То яка тоді в нас перспектива? Я про це запитував і лідера, і Президента, бо є домовленість на всіх рівнях влади, що ці питання знімаємо. Процес розвитку не може бути природним, оскільки антиукраїнські сили проводять тотальну русифікацію, село нищать до пня. Природному процесові самоідентифікації ніщо не сприяє.

Наша громадська організація — єдина, що залишається тим плацдармом, який тримає українство. Не можна знімати з порядку денного найпосутніші проблеми, які були гострими для нас не тільки 20 останніх років, а й упродовж усього визвольного періоду. За сучасних технологій через інформаційну сферу викривляється все, що є в Україні.

Отже, ми бачимо, в який скрутний період проведимо наш з’їзд. Не спостерігаю загального консолідативного процесу. Кожна партія йде сама по собі або шукає місця під крилом кандидата в президенти, якому довірятиме. Це тривога для нас, просвітян, які перейняті не політичними амбіціями, а загальнонаціональними проблемами. Як ми даватимемо оцінки? Як мусимо працювати? Незважаючи на обставини, робитимемо своє.

Віднедавня ми перебували в інерційному періоді, сподіваючись, що український Президент і парламентська більшість проведе дійсні зміни державних механізмів, ухвалить ті законопроекти, до яких причетний

особисто я, присутній тут Іван Пилипович Ющук, група незалежних експертів. Той законопроект, мені здається, відповідає вимогам сучасності. Але експертна група у Верховній Раді, очолювана Адамом Мартинюком, дала вкрай негативні висновки, гірші, ніж за радянської доби — звинуватила авторів у націоналізмі, зашореності.

Я також подав концепцію розвитку і функціонування української мови, точніше, концепцію мовної політики в Україні. До цього документа причетні багато просвітян. Його обговорювали в областях, висловлювали пропозиції, побажання, виступали на шпальтах “Слова Просвіти”. Ми зробили узагальнений документ спільно з групою правників, очолюваних Сергієм Головатим і Володимиром Василенком, відомим міжнародником. Порадилися і в Секретаріаті Президента, і на Правлінні “Просвіти”, вирішили подавати його як законопроект, щоб мати хоч би засади мовної політики. Оцінка експертної групи у Верховній Раді гірша, ніж у 80-х роках радянської доби. Війна, яку оголосили і Президенту, і фактично всім українцям, найсерйозніша й найглибша, такої досі не було.

За Статутом, з’їзд потрібно провести 22 квітня. Але ми не мали коштів. Зараз нарешті відкривають фінансування. Поки що все робимо в борг, якось виборсуємося. Економічні проблеми також накладаються на ситуацію. На осінь переносити з’їзд не можна — не знаємо, що на нас чекає. Якщо об’єднаються дві найбільші фракції в парламенті, щоб змінити Конституцію, мовне питання з порядку денного буде знято на десятки років. Проект об’єднання двох політичних сил розрахований на те, щоб контролювати Україну, поділивши Правий і Лівий береги, бути при національних ресурсах. Якби таке сталося, ми увійшли б у фазу довгої й напруженої боротьби за українську національну справу.

Я достатньо мотивував, чому нам треба активізувати роботу. Не тільки тому, що проводимо обласні конференції, готуємося до з’їзду. У модельованій політичній ситуації всі розбігаються по партійних нішах. “Просвіта” залишиться єдина, щоб виборювати права українства, апелювати до влади, до інших органів, до прокуратури, робити все, що потрібно.

Нині членам правління треба їздити Україною, долучатися до обласних конференцій, щоб виявити і подати на обговорення на з’їзді головні проблеми, відповіді на запити регіонів. Адже одна справа — захищати українство у Львові, Києві, а інша — в Донецьку, Луганську, Криму. Ми говоритимемо, як нам інтенсивно задіяти весь масив, щоб висвітлити досвід найкращих просвітянських організацій. Величезні обсяги ро-

Виступає Павло Мовчан

боти зроблено в Маріуполі, на Снятинщині, в Стрию, Коломиї...

“Просвіта” — це не тільки обласні штаби. У кожній області можемо знайти кілька потужних осередків. На з’їзді треба окреслити наші напрями роботи, узагальнити найвагоміше.

Варто торкнутися теми майнових прав. Ми повернули частину з того, що належало “Просвіти”. З допомогою Президента, міжвідомчої комісії можемо розв’язати багато проблем. Ми повинні думати, як через представників у Верховній Раді змінювати локальний клімат на нашу користь. Не слід забувати, що в кожній області є управління освіти й культури, серед голів адміністрацій є й наші симпатки. Це треба використовувати. Ось позитивні приклади: Олексій Шевченко у Сумах відвоював приміщення для обласної “Просвіти”, бо не давав спокійно жити місцевій владі.

Процес повернення природного середовища мусить бути дуже інтенсивним. Треба долати інерцію. Можна звертатися до місцевої влади, щоб вона замовляла наші книжки, пресу, україністику на електронних носіях тощо.

Запрошую вас до розмови, щоб визначилися з темами, які ми висвітлюємо, напрямами нашої діяльності.

МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В ДЕРЖАВІ НЕМАЄ

Іван ЮЩУК,
член редколегії газети “Слово Просвіти”,
професор:

На жаль, ніякої мовної політики в державі немає. Чиновників мова абсолютно не обходить, бо вони — переважно колишні колонізатори. Немає жодної підтримки держави. Навіть за часів президента Кучми було гасло “Передамо мову у спадок нащадкам”, щось робилося. Зараз і цього немає. Отже, ми повинні діяти активніше.

Наша газета “Слово Просвіти” видається на високому рівні. Але її передплата належно не організована. В Україні тільки вчителів української мови й літератури — близько 50 000. Коли зустрічаюся з освітянами, завжди веду розмову про наш тижневик. Через школи, вищі навчальні заклади можна поширити газету, значно збільшити наклад.

Подивіться, як діють антиукраїнські сили: нам просто пхають, нав’язують антиук-

раїнську пресу, навіть безплатно. А ми своєї не можемо поширити. Є українці у владних структурах, треба за них боротися, щоб нам допомагали.

Дуже важливий напрям роботи — молодіжний. Треба організувати навчання молоді.

ДЕРЖАВНІ СЛУЖБОВЦІ — ПОЗА ЗАКОНОМ?

Олексій ШЕВЧЕНКО,
голова Сумського обласного об'єднання “Просвіти”:

Ми через комісію з дотримання мовного законодавства перевіряли, як послугуються державною мовою державні службовці. Перевіряли податкову інспекцію, міліцію, казначейство, пенсійний фонд. Висновки такі: всі держслужбовці мовою володіють, але не послугуються. Чим молодші чиновники, які нещодавно закінчили навчальні заклади, — Банківську академію у Сумах, Аграрний університет, тим неохочіше розмовляють державною мовою. Вони закінчили українські школи, українські ВНЗ (майже всі навчальні заклади в нас українськомовні). І діти на українську також не перейшли, між собою спілкуються російською.

Якщо в кількох поколіннях закріплюється певний стереотип поведінки, надалі він працює автоматично. І ніхто чомусь українську мову не ототожнює з українськими національними інтересами.

Тож “Просвіта” намагається достукатися до кожного. Ми єдина українська організація, яка вижила й відстояла своє приміщення. Працюємо з усіма підприємцями, вишукуємо й цінуємо кожну людину, яка може нам допомогти.

ЗА УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЗВІЛЬНЯЮТЬ ДИРЕКТОРІВ ШКІЛ

Марія ОЛІЙНИК,
заступник голови ВУТ “Просвіта”, м. Донецьк:

Хоч немає закону, щоб за впровадження української мови, ідеї звільняти директорів, у нас такі випадки поширені. Патріотів звільняють, чіпляючись до стану санітарної, пожежної безпеки тощо.

У школі № 5, яку оформляла Алла Горська і де зберглося дев'ять її мозаїк, є музей художниці та її побратимів Віктора Зарецького, Григорія Синиці. Там створили меморіальну кімнату, відкрили меморіальну дошку, хотіли назвати школу іменем Горської. Одразу після цього звільнили директора школи, а навчальний заклад назвали іменем Героя Великої вітчизняної війни. Колишній директор рік без роботи тільки через те, що почала з нами співпрацювати. Я не змогла її захистити. Зверталася й до Прези-

дента, й до прем'єр-міністра — ніхто не допоміг.

Зараз нам потрібно зосередитися на сході й півдні України і мовних перекосах. Тільки-но почнемо це зрушувати, повірте, не буде двох Україн. І там є потенціал, який міг би з нами працювати, однак треба цим займатися.

Ще приклад. У школу № 12 Донецька постійно направляють грізні комісії, хоч це найкраща, справді українська школа. Там є осередок “Просвіти”, майже 1000 учнів. Серед учителів — доктор історичних наук, 12 кандидатів. Усі випускники вступають до вищих навчальних закладів. Учні виконують українські роботи, перемагають на конкурсах, у школі є гурток студентів.

У Донецьку 169 шкіл, а з українською мовою навчання — 6. Але і в них українською навчається приблизно 30 відсотків учнів. На вулиці української мови не почуєш. Засоби масової інформації всі російські. Лише одна українська газета — “Донеччина”, і виходить вона невеликим накладом. А ось газети міської державної адміністрації, газети рад, які повинні виходити державною мовою, — всі російськомовні. Усі трансляції — також. Так керує міська влада, в якій з 81 депутата 13 — від партії Вітренко, решта — від Партії регіонів під проводом сумнозвісного Ніколая Левченка, який заявляє, що “українського язика не біло і бити не може, он годітсь для фольклора”. Наша міська рада скасовує накази Міністерства освіти, і цим ніхто не переймається.

МИ СТАЛИ ЗАРУЧНИКАМИ ПОЛІТТЕХНОЛОГІЙ

Володимир СЕМИСТЯГА,
голова Луганського обласного об'єднання “Просвіти”:

Зросійщення в Луганській області проводилося кілька разів за часів Хрущова, Брежнєва, і все це призвело до того, що щезало село й українська мова. Коли Україна здобула незалежність, заговорили українською. Потім знову повернулися в минуле, адже при владі — колишні комсомольці, комуністи, за етнічним походженням — росіяни. А український етнос у Донбасі винищували голодоморами, переселеннями, ударними кампаніями з побудови промислових гігантів. Молодь у гонитві за довгим карбованцем приїздила з Татарстану, російської глибокни тощо. Тому Донбас — регіон інтернаціональний, і мова тут вкоренилася російська.

Сьогодні місцеві олігархи використовують вихідців із переселенням як чиновників певного ґатунку. Це греки, мегрели, вірмени. Внаслідок такої політики в Луганську збираються відкрити пам'ятник Катерині II, жертвам ОУН тощо. Замість того, щоб допомогти утвердженню української державності, чиновники відверто заявляють, що вони росія-

ни. Луганська область віддана на відкуп регіоналам, ми стали заручниками нерозумної кадрової політики, політтехнологій. ЗМІ щодня поливають брудом українського Президента. І це на 18 році незалежності України!

ТРИВАЄ ОКУПАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

Анатолій МОКРЕНКО,
професор, народний артист України:

Наша влада не допомагає “Просвіті” в роботі, а часто заважає.

Коли бував у Японії, звернув увагу, що там у шкільних розкладах написано: англійська мова, французька мова, державна мова. Отже, це світова практика. Це дуже важливо, такий підхід свідчить про повагу до мови держави. На жаль, у нас цього немає.

Нерідко влада різних рівнів — народні депутати України, чиновники виставляють напоказ антиукраїнську позицію: володіють українською мовою, але принципово не послугуються нею. Це ганебне явище.

Триває окупація ЗМІ. Мене дуже непокоїть присутність в українському телепросторі Шустера й Кисельова. Коли вони починають вести передачу російською мовою, мені здається, що це московська передача.

А мер Києва Леонід Черновецький — вважаю, це проблема столиці.

Або хто придумав назвати в Києві “Український дім”? Які ж тоді всі інші? Це нонсенс!

“ПРОСВІТІ” — МОЛОДІЖНУ РАДУ

Євген БУКЕТ,
член Головної ради, почесний голова Київського обласного товариства “Молода Просвіта”:

На моє переконання, вже рік-півтора в Україні немає жодної політичної ідеології. І громадян України в таких умовах можна поділити на тих, хто хоче жити і працювати в Україні, вкладати в цю землю енергію, виховувати дітей і онуків на українських традиціях українською мовою, та тих, хто прагне жити деінде, а цю країну сприймає лише як прирке тимчасове перебування. Тому в просвітнянській роботі слід спиратися на патріотів України, хоч би до якої політичної сили вони належали. Адже партійність у наш час — це лише спосіб дотягтися до важелів впливу. “Просвіта” в майбутньому мусить стати над партіями, мати представників у кожній політичній силі й виконувати роль еталона засад державності. Тут особливу вагу матиме кожна особистість, і якщо її громадянська позиція буде послідовною, з нею рахуватиметься будь-хто.

Тож вкрай важливо постійно працювати над тим, щоб передати 140-літні традиції Товариства “Просвіта” молоді, а точніше національно свідомій українській молоді, об'єднаній у численні молодіжні організації. Не варто обмежуватися “Молодою Просвітою”, потрібно долучати до роботи інші громадські об'єднання, такі як “Пласт”, СУМ, МНК, Національний Альянс тощо. До 19 червня слід розробити положення про “Молодіжну раду “Просвіти” — дорадчий орган при кожному просвітнянському об'єднанні, яке затвердити на з'їзді. Це дасть змогу налагодити діалог між старшим і молодшим поколіннями українських патріотів, ефективніше працювати на спільну справу. Крім того, організація “Молодіжної ради “Просвіти” допоможе відновити роботу із залучення молоді до лав Товариства, бо саме через участь у спільних заходах до “Просвіти” прийдє нове покоління. Також це позбавить багатьох зайвих клопотів — не потрібно буде весь час щось реєструвати чи перереєструвати. Адже для всіх нас головне — результат, а досягти його можна лише великим гуртом.

Підготувала
Надія КИР'ЯН
Фото **Євгена БУКЕТА**

УХВАЛА

Сесії Головної ради ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

15 квітня 2009 р.

м. Київ

Члени Головної ради, що є представниками кожної з областей України, проаналізувавши стан і настрої українського суспільства, вважають своїм обов'язком заявити, що економічна криза в нашій державі цілком виявила законності ще й кризи духовної та політичної.

Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка у своїх неодноразових зверненнях, у заявах, адресованих Президенту, Уряду, Верховній Раді, наполягало на виробленні національної ідеології, повсякчасному дотриманні Основного Закону в усіх сферах суспільного життя, зокрема, тих його положень, які стосуються всебічного розвитку і функціонування української мови, збереження і розвитку національного інформаційного простору, українського кінематографа, книгодрукування і книгорозповсюдження тощо. Верховна Рада України, до якої Головна рада, Правління, просвітняни неодноразово зверталися із вимогами прийняти пакет мовних законів, програму розвитку державної української мови, виявилася неспроможною виробити державне мовне законодавство, яке регулювало б застосування і розвиток мов національних меншин та забезпечувало б повноцінне функціонування державної мови в освіті, ЗМІ, на радіо і телебаченні, у книговидаванні, що стало б перелоною до тотального зросійщення України.

Сесія Головної ради ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка від імені тисяч просвітян, всіх українців, які не можуть бути байдужими до тих процесів, які загрожують незалежності нашої держави, розхитують підвалини національного становлення, звертається до Президента України, Верховній Раді та Уряду держави із вимогою взяти на себе повну відповідальність і визнати існування політичної та духовної кризи в країні й зробити все можливе, аби ці руйнівні процеси були загальмовані й ліквідовані завдяки інтенсивним державним заходам, які, безперечно, будуть підтримані та здійснені усією потугою українського суспільства.

Вважаємо за необхідне наголосити на першочергових завданнях, а саме:

— видати Указ Президента України “Про захист, розвиток і застосування державної української мови”;

— прийняти Урядову програму “Про збереження, розвиток і функціонування української державної мови та мов національних меншин в Україні”;

— Верховній Раді України ухвалити “Закон про мови в Україні” та “Про державну українську мову”, які зміцнять позиції державної мови та зупинять зросійщення українського народу;

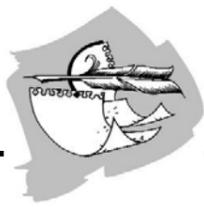
— усім гілкам влади в Україні варто виступити зі спільним зверненням до українського народу, в якому обґрунтувати антикризові заходи, і першочергово ті, які згуртують суспільство навколо одвічних цінностей українського народу: його землі, природи, мови, культури, історії, відданості ідеї сильної незалежної України;

— вимагаємо припинити ту антиконституційну вакханалію, яку творять антидержавницькі політичні партії, приватні ЗМІ, теле- та радіоканали, вселяючи в суспільство антидержавні настрої зневіри та розчарування, неповаги до національних символів, до власної країни, до її поступу дорогою незалежності, до самої неможливості незворотної перемоги українського народу у становленні національної демократичної держави України, де кожен громадянин почуватиметься захищеним і вільним.

Сесія Головної ради звертається до всіх українців: духу не пригашайте! Це завдяки нам постала незалежна Україна! Це ми вийшли на майдани і площі, аби підтвердити наш вільний вибір — жити в країні сильній і багатій; це ми заявляємо рішучий протест політичним мініялам усіх мастей і кольорів! Зворотного шляху від самостійності й незалежності у нас немає! З нами Бог і Україна. Слава Героям! Ми переможемо!

Святослав Васильчук, Петро Шимків, Василь Фольварочний, Микола Нестерчук

Іван ЮЩУК,
професор

Продовження.
Початок у ч. 1, 2, 3, 5, 7,
9, 11, 13, 14, 15 за 2009 р.

УРОК 18.

ПОДІЛ ІМЕННИКІВ НА ВІДМІНИ І ГРУПИ

1. Поділ іменників на відміни.
2. Поділ на групи іменників I та II відмін.
3. Поділ на групи іменників II відміни з кінцевими *-ар, -ир, -яр*.
4. Вживання голосних у закінченні іменників різних груп.

1. Поділ іменників на відміни
За особливостями відмінювання іменники в українській мові поділяються на чотири відміни. Проте не всі.

Незмінювані іменники (*радіо, такасі*) й ті, що вживаються тільки в множині (*двері, ворота*), до жодної відміни не належать. Не зараховуються до жодної відміни і ті іменники, що відмінюються, як прикметники (*вартовий, ланкова, Хмельницький*).

Відміну іменника визначаємо за його початковою формою (називний відмінок однини), ставлячи такі питання і в такій послідовності (див. табл. 1).

Отже, іменники чоловічого роду можуть належати до I або II відміни, жіночого — до I або III відміни, середнього — до II або IV відміни.

До I відміни належать іменники жіночого й чоловічого роду, які в називному відмінку однини мають закінчення *-а: тиша, хмара, буря, мрія, лелека, Микола, суддя, сирота*.

До II відміни належать:

1) іменники чоловічого роду, які в називному відмінку однини не мають закінчення *-а: дядько, герой, вітер, дощ, день*;

2) іменники середнього роду, які при відмінюванні не приймають жодних суфіксів: *село, жито, море, життя, узгір'я, курчатко*.

До III відміни належать іменники жіночого роду, які в називному відмінку однини не мають закінчення *-а: тінь, ніч, любов, мати*.

До IV відміни належать іменники середнього роду, які при відмінюванні приймають суфікс *-ат-* або *-ен-*: *коліща — колицати; ягня — ягняти; плем'я — племені, ім'я — імені*.

Перевірте себе. Випишіть іменники в чотири колонки за відмінами: 1) I відміна; 2) III відміна; 3) IV відміна; 4) II відміна. Іменників, які до жодної відміни не належать, не випишуйте.

Оповідач, свічка, опора, дерево, краєвид, кошовий, оповідь, звіря, лелека, кров, крапля, селянин, уміння, кенгуру, ося, лошатко, теля, стерня, галузь, оціпеність, ожеред, сани, незнайко, базика, тямовитість.

Ключ. З других букв має скластися прислів'я.

УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

ПІДГОТОВКА ДО ЗОВНІШНЬОГО НЕЗАЛЕЖНОГО ОЦІНЮВАННЯ

2. Поділ на групи іменників I та II відмін

Закінчення іменника в різних відмінках залежить не тільки від того, до якої відміни він належить, а ще й від його групи.

Іменники I та II відмін поділяються на три групи: тверду, м'яку і мішану. Іменники III та IV відмін на групи не поділяються.

Іменники I та II відмін (крім іменників чоловічого роду з кінцевими *-ар, -ир, -яр*) діляться на групи залежно від характеру кінцевого приголосного їхньої основи, (див. табл. 2).

До **твердої групи** належать іменники I та II відмін з основою на твердий нешиплячий: *дорог-а, річка-а, гор-а, сирот-а, пагорб, явір, віз, яблук-о, пер-о*.

До **мішаної групи** належать іменники I та II відмін з основою на твердий шиплячий: *груш-а, задача, дж-а, пуш-а, куш, ключ, вуж, плеч-е, селищ-е*.

3. До **м'якої групи** належать іменники I та II відмін з основою на м'який (або пом'якшений) приголосний: *земл-а, зор-а, армій-а,*

сімй-а, день, молодець, соловей, промінг-а, сузирй-а, затишг-а, роздоріжж-а.

До м'якої групи належать також іменники середнього роду на *-е* з основою на нешиплячий: *пол-е, серц-е, сонц-е, мор-е*. У непрямої відмінках основа в них закінчується на м'який приголосний; наприклад, у родовому відмінку однини: *полг-а, серцг-а, сонцг-а, морг-а*.

Перевірте себе. Випишіть іменники в три колонки за групами: 1) тверда; 2) мішана; 3) м'яка. Іменників, які не належать до жодної групи, не випишуйте.

Піддашся, пліт, згарище, вантаж, сюрприз, яблуко, тінь, книш, іній, тиша, ягня, кладка, пшениця, піч, рядно, рильце, втеча, стіл, вмикач, східець, льон.

Ключ. З других букв має скластися три слова, пропущені у вислові давньогрецького філософа Демокріта: "Ті, що ..., не здатні до дружби".

3. Поділ на групи іменників II відміни з кінцевими *-ар, -ир, -яр*

Іменники II відміни чоловічого роду з кінцевими *-ар, -ир* можуть належати тільки до м'якої або твердої групи, а іменники з кінцевим *-яр* — тільки до мішаної або твердої групи.

До м'якої групи належать ті іменники з кінцевими *-ар* та *-ир*, у яких у родовому відмінку однини *-ар* та *-ир* не наголошені. Усі інші, тобто ті, у яких *-ар, -ир* постійно наголошені, належать до твердої групи. Порівняйте (див. табл. 3).

Крім того, як винятки:

1) до м'якої групи належать ще іменники *Ігор, ярк, лобур, кучер* (про волосся);

2) до твердої — *комар, хабар, мочар, варвар, долар, кантар, панцир, пластир* (хоч *-ар, -ир* у них і не постійно наголошені).

До мішаної групи належать лише ті іменники з кінцевим *-яр*, у яких у родовому відмінку однини наголос падає на закінчення. Усі інші належать до твердої групи. Порівняйте (див. табл. 4).

Групу іменників з кінцевим *-яр* можна визначати також за їхнім

значенням: назви осіб належать до мішаної групи, інші назви — до твердої. Але іменники — назви осіб — *ювіляр, столяр, муляр, маляр*, а також *маляр* з наголосом на першому складі, як виняток, належать до твердої групи. Іменник *маляр* з наголосом на другому складі належить до мішаної групи.

Перевірте себе. Випишіть іменники в три колонки за групами: 1) тверда; 2) м'яка; 3) мішана.

Ожеред, вихор, односелець, монастир, кресляр, оборонець, столяр, ковзаняр, зброяр, друкар, лижвар, пивовар, косар, стелаж, читач.

Ключ. З других букв має скластися прислів'я.

4. Вживання голосних у закінченні іменників різних груп

Різниця між групами полягає в тому, що у вимові в закінченні іменників **твердої групи** безпосередньо після основи виступають звуки *и* (це не стосується давального і місцевого відмінків однини, де може виступати тільки звук *і*) та *о* (*зими, роки, санітари, столяри, зимою, роком, санітаром, столяром*), а в **м'якій та мішаній** — відповідно *і* та *е* (*пісні, межі, дні, кущі, кобзарі, школярі, пісню, межу, днем, дневі, кущем, кобзарем, школярем*).

У кличному відмінку *е* може виступати і в закінченні іменників твердої групи (*командире, студенте*).

На письмі виникає різниця також між м'якою і мішаною групами (у вимові різниці між ними немає): в закінченні іменників **м'якої групи** вживаються букви *я, ю* (*пісня, піснями, пісню, дня, дню, кобзаря*), а в закінченні іменників **мішаної** — відповідно *а, у* (*межа, межами, межу, куца, куцу, школяра*), (див. табл. 5).

Як виняток кілька іменників твердої групи в називному відмінку множини мають закінчення *-і: комарі, хабарі, пазурі* (але *пазури*), *снігурі, звірі, друзі*.

Перевірте себе. 1. Іменники поставте в орудному відмінку однини і запишіть їх у дві колонки: 1) з буквою *о*; 2) з буквами *е, є* в закінченні.

Щабель, столяр, вихор, алюміній, сміттяр, омар, тиша, гречка, озеро, янтар.

Ключ. З перших букв має скластися закінчення вислову давньоримського історика Саллюстія: "Кожен — коваль ..."

Перевірте себе. 2. Іменники поставте в називному відмінку множини і запишіть їх у дві колонки: 1) із закінченням *-и*; 2) із закінченням *-і*.

Вдача, корж, спалах, тротуар, дзвонар, маляр, ягуар, знахар, книга, ветеринар, онук, каменяр, снігур, льонар, яничар, дядько.

Ключ. З других букв має скластися закінчення вислову французького філософа М. Монтеня: "Нема прагнення більш природного, ніж ..."

Перевірте себе. 3. Іменники поставте в орудному відмінку множини і запишіть їх у дві колонки: 1) з буквою *а*; 2) з буквами *я* в закінченні.

Снігур, санітар, світлиця, одвірок, ясен, злидар, байкар, командир, зброяр, односелець, комар, пустир, тук.

Ключ. З других букв має скластися закінчення вислову давньоримського філософа Сенеки: "Наймогутніший той, хто має ..."

Таблиця 1

Таблиця 2

М'яка група
(наголос не падає на *-ар* та *-ир*)

*кобзар — кобзаря
лицар — лицаря
пустир — пустиря
козир — козиря
нашатир — нашатирю*

Мішана група
(наголос падає на закінчення)

*школяр — школяра
каменяр — каменяра
вапняр — вапняра
різьбяр — різьбяр*

Тверда група
(наголос постійно падає на *-ар* та *-ир*)

*санітар — санітара
куховар — куховара
буксир — буксира
касир — касира
мундир — мундира*

Тверда група
(наголос не падає на закінчення)

*ювіляр — ювіляра
столяр — столяра
муляр — муляра
футляр — футляра*

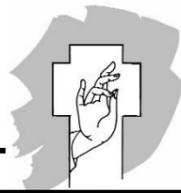
Таблиця 3

Таблиця 4

Таблиця 5

Далі буде.

Олена ТУНІК

1930 року у Всеукраїнській Академії наук працювала плеяда геніальних математиків: Д. Граве, М. Кравчук, М. Крилов тощо. Вони зробили вагомий внесок у розвиток математичної науки в Україні, поставили її на рівень з найвідомішими математичними школами світу.

Одним з найталановитіших учнів академіка ВУАН М. Кравчука був Володимир Можар. Він народився 6 липня 1901 р. в селі Березівці (нині Садове) Коростишівського району на Житомирщині в заможній селянській сім'ї. Тут закінчив сільську церковно-парафіяльну школу, а середню освіту здобув у Житомирі, де отримав фундаментальні знання, опанував кілька іноземних мов. 1925-го успішно закінчив Житомирський педінститут, потім отримав спеціальну математичну підготовку в Київському інституті народної освіти. 1927—30 рр. В. Можар вже стажувався як аспірант на науково-дослідній кафедрі математики ВУАН під керівництвом М. Кравчука і М. Крилова. Навчання в аспірантурі поєднував з педагогічною роботою на кафедрі вищої математики КПІ.

Маючи професійну математичну підготовку і досвід педагогічної роботи, В. Можар став організатором кафедри математики Київського інституту цукрової промисловості.

З 1930 до 1936 року кафедра підготувала і видала кілька посібників, які користувалися величезним попитом. Це передусім “Посібник з вищої математики для студентів і самоосвіти у трьох частинах”, “Диференціальні рівняння та їх застосування в природознавстві й техніці”.

1934—35 рр. співробітниками кафедри підготували курс вищої математики для технологічних інститутів у двох томах. Його прийняли до друку у видавництві ВУАН, але саме в цей час в Україні почалася жорстока битва імперської машини з “українським націоналізмом”, і вихід у світ цього курсу було припинено. Така сама доля, на жаль, спіткала й інші книжки, написані під керівництвом М. Кравчука та В. Можара.

Паралельно з методичною роботою і фундаментальними дослідженнями задач математичної фізики кафедра плідно співпрацювала з фахівцями у галузі харчових технологій, про це свідчить праця В. Можара, О. Куриленко “До питання про швидкість кристалізації цукрози при випаровуванні за сталої температури”.

Було розроблено чітку концепцію й детальну програму науково-дослідницької роботи зі студентами. З доповіді 35-річного професора Володимира Можара від 1936 року: “Викладання у вищій школі має викликати інтерес студентів до науки, збуджувати їхню творчу думку. На лекції не раз треба пропонувати студентам самостійно досліджувати нові питання, бо це допоможе виявити обдарованих студентів, щоб згодом поставити їх на шлях наукової роботи. Навіть з погляду сучасності важко знайти семінарський період, який був би більш плідний в галузі науково-методичних досліджень, ніж з 1930-го до 1936 року. Результативна наукова, методична і педагогічна діяльність В. Можара не залишилась без уваги, і йому за сукупністю наукових робіт (без захисту дисертації) 17.11.1935 р. присвоєно вчений ступінь кандидата фізико-математичних наук, затвердили на посаді професора кафедри математики.

Володимир Можар продовжував працювати над докторською дисертацією і, за свідченням рідних, наприкінці квітня 1937-го поїхав до Москви для доповіді про результати докторської на науковому семінарі Інституту математики. Тоді серед колег звання професора мали лише кілька осіб. Тому молодий талановитий, енергійний, високоосвічений 36-річний профе-

УСЕ ВИРІШИЛА «ТРІЙКА»

Микола Куліш у комедії “Мина Мазайло”, яку поставив харківський театр “Березіль” Леся Курбаса навесні 1929 року, вклав в уста одного з персонажів — дядька Тараса, “експерта з українського питання”, такі слова: “їхня українізація — це спосіб виявити всіх нас, українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було... Попереджаю!” Дядько застерігав немарно: вже за рік “відповідні органи” розпочали справу СВУ.

Згортання “українізації” стало початком доти не баченого в історії наступу на українську культуру. Метою було вже не лише надійне підпорядкування України Москві, а цілковите знищення українців, щоб унеможливити українське відродження. Більшовики розуміли, що свідомо національна інтелігенція — головна перешкода на шляху до зросійщення українського народу, тому бачили в ній найнебезпечнішого ворога, і вже з 30-х років знищення української інтелігенції сягнуло небачених масштабів.

Репресії не обминули навіть науковців зі світовим ім'ям. Зокрема, загинули у таборх видатний український математик, п'ятдесятирічний академік Михайло Кравчук, звинувачений в участі у міфічній націоналістичній організації, яка буцімто вчинила диверсії “на культурному фронті”. Однак щоб підібратися до науковців такого рівня, спершу знищували їхнє оточення.

В. Можар з одногрупниками (крайній праворуч у третьому ряду). Фото з історичного музею НУХТ

віст порушених у цій доповіді проблем актуальні для вищої школи досі.

Саме Володимира Можара як провідного педагога комітет комсомолу КХТХП запросив зробити доповідь на загальних зборах студентства 1936-го. Вона була присвячена самостійній роботі студентів. Вдалося знайти стенограму цього виступу, який і зараз вражає актуальністю, енциклопедичністю знань автора, важливими порадами студентам. Так, у доповіді він цитує С. Руданського, К. Вейерштрасса, Архімеда, І. Франка, Е. Золя, Л. Бетховена, Л. Ейлера, І. Павлова, А. Франса, К. Г. Юнга тощо...

Але в інституті серед колег і студентів він завжди відстоював велич мови власного народу, читав лекції, робив доповіді українською. Активно працював у підкомісії математичної секції природничого відділу Інституту української наукової мови під головуванням М. Кравчука і багато зробив для розвитку і створення українського математичного словника, який і зараз є настільною книжкою математиків. Усі його наукові й методичні праці в Україні видано українською.

Навіть з погляду сучасності важко знайти семінарський період, який був би більш плідний в галузі науково-методичних досліджень, ніж з 1930-го до 1936 року. Результативна наукова, методична і педагогічна діяльність В. Можара не залишилась без уваги, і йому за сукупністю наукових робіт (без захисту дисертації) 17.11.1935 р. присвоєно вчений ступінь кандидата фізико-математичних наук, затвердили на посаді професора кафедри математики.

Володимир Можар продовжував працювати над докторською дисертацією і, за свідченням рідних, наприкінці квітня 1937-го поїхав до Москви для доповіді про результати докторської на науковому семінарі Інституту математики.

Тоді серед колег звання професора мали лише кілька осіб. Тому молодий талановитий, енергійний, високоосвічений 36-річний профе-

сор не випадково посів ключове місце в колективі інституту.

1937-й був роком наклепів, доносів, брехні. Кожне підступне слово перекреслювало не лише кар'єру людини, а й саме життя. Заздрість і “сигнальні послання” вирішили майбутнє науковця.

27 квітня 1937 року в Москві його заарештували органи НКВС як “активного учасника української націонал-фашистської терористической організації”. Під конвоєм вченого переправили до Києва. Одразу провели ретельний обшук у його квартирі. Окрім “націоналістичної” математичної літератури знайшли також дві книжки Михайла Хвильового, дві книжки Володимира Винниченка, “Листи на Наддніпрянську Україну” Михайла Драгоманова. Цю літературу органи НКВС розглядали у справі як доказ причетності В. І. Можара до ворожої націоналістичної організації. Почалася серія допитів.

У справі нема жодних документів про належність Можара до ворожих організацій. Як доказ того, що професор В. Можар — націоналіст, наведено дані, що в 1917—18 роках він був членом і організатором товариства “Просвіта” в середніх школах Житомира. Але в двотомній кримінальній справі Володимира Можара підшиті наклепи-звинувачення “колег-стукачів”: “На совіте ВТУЗа в 1935 г., где обсуждался вопрос об итогах испытаний студентов по русскому и украинскому языкам, В. И. Можар сделал националистическое выступление, в котором утверждал, что студенты не знают украинского языка, потому что мы не создали украинского окружения в настоящем смысле этого слова и что надо такое окружение создать”.

“Педагоги”-донощики добре знали, який надійний зашморг вони накинули на шию педагога. Адже “націоналізм” імперія прирівняла до державної зради.

На початку жовтня справу В. Можара з недоведеними звинуваченнями “в активном участии в украинской национал-фашистской

организации” було передано на розгляд трійки при Київському обласному управлінні НКВС, яка вислала йому 19 жовтня 1937 р. вирок: розстріл.

У справі є поживклий аркуш з записом: “Постановление Тройки УНКВД от 19 октября м-ца 1937 г. о расстреле Можара В. И. приведено в исполнение 9 ноября 1937 года в 24.20. Командант ст. лейтенант госбезопасности Шашков”. Тут немає помилок. Слово “Тройка” шанобливо написано з великої літери, а біля прізвища лейтенанта немає навіть ініціалів. Така сама доля судилася і “націоналістові” академіку ВУАН Михайлові Кравчуку, якому також не залишили шансів на життя.

Відповідно до духу того часу, за кілька днів до цієї трагічної події в інститутській газеті “Центрифуга” від 15 жовтня 1937 р. № 21 повідомляла: “Тричі прокляті наймити фашистів: Кухаренко, Можар та інші, викриті органами НКВС, які приклали свою руку, щоб зірвати підготовку високоякісних більшовицьких фахівців. Нарбут”. Це прокляття спрямоване на талановитих педагогів, які віддавали знання і сили вихованню студентів.

Після цього на ім'я вірного сина українського народу професора Володимира Можара наклали табу на довгі роки. Місце його могили сьогодні не відоме. 3.08.1956 р. за клопотанням рідних справу В. Можара переглянуто і його повністю реабілітовано. Обґрунтування військового трибуналу — за відсутністю складу злочину.

Ім'я Володимира Можара понад півстоліття не згадували в стінах Національного університету харчових технологій. Більшість викладачів кафедри математики майже нічого не знала про цю обдаровану людину. З ініціативи нинішнього завідувача кафедри професора Михайла Мартиненка шляхом наполегливих і тривалих досліджень (робота в архівах СБУ, зустрічі з родичами) вдалося знайти хоч якісь дані про життя цієї видатної особистості й на наукових конференціях цю тему було розгорнуто перед слухачами.

ЧЕРГОВИЙ ТОМ СВІДЧЕНЬ ПРО ГОЛОДОМОР 1932-1933 рр.

Інна ТАРАСЕНКО, кандидат історичних наук, провідний археограф Інституту української археографії та джерелознавства НАН України

Помітне місце в дослідженні найбільшої трагедії в історії України — Голодомору 1932—1933 рр. належить професору Національного університету “Києво-Могилянська академія”, доктору історичних наук, заслуженому діячеві науки і техніки України, протоієрею УПЦ Київського Патріархату Юрієві Мицику. Він з допомогою студентів розгорнув широкомасштабний запис свідчень очевидців, які опубліковані у чотирьох томах започаткованої ним археографічної серії “Український голокост 1932—1933 рр. Свідчення тих, хто вижив”. У світ вийшов черговий, п'ятий том цієї серії (К.: Видавничий дім “Києво-Могилянська Академія”, 2008), який має свою специфіку.

Основа тому склали матеріали, опрацьовані відомим канадським науковцем Іроїдою Винницькою та дніпропетровським журналістом Миколою Чабаном. Це свідчення тих, хто пережив Голодомор 1932—1933 рр. і хто в роки Другої світової війни опинився на еміграції. Перебуваючи у вільному світі, вони мали можливість розповісти правду про Голодомор-геноцид, прагнули донести її зі сторінок західної преси, зафіксувати свої спогади на магнітофонних стрічках, які нині зберігаються в Українсько-канадському дослідно-документаційному центрі в Торонто. Особлива цінність цих свідчень полягає у тому, що їх давали люди, що в часи Голодомору були вже дорослими, тому їм британські повнота інформації, високий ступінь її достовірності. Дуже важливо, що деякі свідки були досить впливові в емігрантському середовищі, як-от Петро Григоренко, Лев Копелев, Іван Майстренко, патріарх Мстислав (Степан Скрипник), Василь Сокол, а також окремі дипломати західних країн, які перебували в Україні під час Голодомору. Свідчення, опрацьовані І. Винницькою та М. Чабаном, доповнюють матеріали з архіву відомого американського дослідника Джеймса Мейса, які ввійшли до наукового обігу о. Юрій Мицик. П'ятий том містить передмови, написані упорядниками, а також вступну статтю професора Василя Янішевського (Канада) “Щоб зрозуміти пережити трагедію”.

Том ошатно виданий: фотографії свідків, стислі біографічні довідки, розроблена канадськими дослідниками анкета для опитування свідків тощо. Так до рук дослідників і широкої громадськості потрапив цінний, нерідко унікальний джерельний матеріал, який, поза сумнівом, допоможе донести правду про трагедію України. Цю книжку, як і попередні чотири томи, можна придбати у книгарні видавничого дому “Києво-Могилянська Академія” (04070, Київ, вул. Сковороди, 2).

Р. С. Нещодавно у видавництві вийшов і т. 6 цієї серії, який під керівництвом о. Юрія підготувала група дослідників. Ця книжка заслуговує окремої рецензії. Розпочалась робота і над т. 7, триває збирання свідчень до нього. Якщо серед читачів “Слова “Просвіти” є свідки Голодоморів 1932—1933 та 1946—1947 рр., то упорядники просять надсилати їх на адресу видавництва.

“Степи зелені, мережані нивами, ланами,
високими могилами, темними лугами”.

Олександр ФИСУН

На землях українських видніються незчисленні кургани, могили. Великі. Маленькі. Багато з них нині розриті. Розкопані. Понівечені. З часів дуже давніх постали вони, як документи нашої трагічної історії й забутої, як сліди колишніх звичаїв, не відомих сучасному мешканцеві нашої країни. “Німі пам’ятники слави і неслави” (Тарас Шевченко).

Свідомість українця від народження пройнята видовим образів могил, курганів, горбів, сповнених загадкового змісту.

Археологи, дослідники надбань культури вже завважили, що на цій планеті саме українська земля таїть найбільше спресованих шарів духовних набутоків попередніх тисячоліть. Від епохи палеоліту, неоліту, трипільської, скотської (скіфської), антської, княжої доби по землі нашій — могили. А найбільше їх насипано в часи козацької (“Од козацтва, од гетьманства — високі могили”, — писав наш поет і знавець старовини Тарас Шевченко).

Найавторитетніші вчені підкреслюють, що українські землі — колись європейської цивілізації, епіцентр давньої протокультури. Англійські історики Кларк і Пігот зазначали: “Між Карпатами й Кавказом — місце індоєвропейської групи народів. Вони — предки кімерійців, скіфів (сколотів). Середній Схід, Індія, Пакистан, Месопотамія, Близький Схід колонізовані людьми з території України”.

У пам’яті народній дійшли до наших днів назви могил: Кам’яна, Сувора, Товста, Висока, Гостра, Стрімка, Страшна, Чорна, Лита, Зольна, Гайманова, Хомина, Нечаєва, Сахнова, Чечелина, Драна Кохта, Реп’яхувата, Огуз, Олександрополь, Гарман, Семібратня, Лугова, Смоловська, Вербівська, Чортмлик, Савур, Солоха, Вибла, Переп’ятиха... І ще більше — безіменні. “За могилою могила, а там тільки мріє...” А скільки їх у млі тисячоліть заховалось од ока людського?... І хто їх насипав? За чим наказом?..

В епоху палеоліту житло людське було сферичне, як півземля, півсонце, півнебо високе. І могили в Україні за формою — не гостроверхі піраміди, а сферичні.

Могили мають в основі круг — духовний код чисел, що бере початок з містичної настанови рухатися од вищого — тобто до об’єднання із Творцем. Святини дохристиянських вірувань нашого народу закладали в основі Кругом і Хрестом всередині (ще й досі збереглося капище Перуна в Києві такої структури), що символізували Світло Небесне і Світ Правичний, неосяжний.

За магичними віданнями давніх предків, могила — впорядкований і замкнений духовний світ, у якому домінує прагнення еднатися з першопочатковим позачасовим та позапросторовим “центром”, з енергією Вічного. Зовнішнє коло основи могили як сила всемогутності й незборимості виконує функцію збирання до купи, а водночас і священну недоторканність. Гоголівський Хома Брут із “Вія” окреслював коло, де став у центрі, щоб убергтися од Злої Сили. І в традиційній символіці писанки з часів найдавніших майстриней проведено коло посередині яйця, в його діаметрі, означає вбереженість Сонячної Сили як втілення Всесвіту.

Основи давніх міст (протоміста попередніх цивілізацій, зокрема Трипільської), святини, доісторичних храмів, а також єгипетських пірамід мали образ Космосу. Трипільці забудовували свої міста еліпсоподібно, майже кругами.

ОБРАЗИ МОГИЛ

Прийдешні покоління у насипаних могилах попередників бачили могутній образ таїні життя, модель незвіданого великого світу, що уособлював Космічний Лад. Тож мешканець Землі міг охопити його душею, з’єднатися єством своїм і вивищитися духовно.

В українській загадці “Синій шатер увесь світ накрав” так називається бездонне Небо і Вищі Сили в ньому. Слово “шатер” тут мислиться як житло Небес. І водночас “шатер” — це одіж Духу предківського, знак

його, і як зримі виміри “тіла слави” Творця. Давньоіндійське “хшатр” (шатро) означає бог небесного склепіння й небесного воїнства. Здавен жерці, які зналися на таємницях Космосу, ховали Потугу Божественну від недостойного ока, від захланної сили й енергії потопа, щоб не поруйнований був світ Високого Розуму. На Кам’яній Могилі доби па-

Мій кінь упав, і ворог наді мною —
Ні щит не захистить вже, ні кинджал...

Б. Мозолевський

леоліту входи до печер з малюнками-образами сакрального змісту були багато століть засипані піском від проникнення прибулих чужинців. У печерах та на горі Могили відбувалися священнодійства, відправлялися ритуали, моління. І не було жодних слідів побутового проживання.

Найвища гора була храмом, де людина підносила душею, очищала од буденного, а на степових просторах могили віками слугували місцем таємних одкровень, релігійних прозрень і духовного натхнення втаємничених мужів у пророчу або подвижницьку дію.

Духовним зором нашого найбільшого Поета вловлено імпульси таємничого змісту давніх могил. У “Перебенді” — “Добре, еси мій кобзарю, Добре, батьку, робиш, Що співати, розмовляти на могилу ходиш... Старий заховавсь В степу на могилі, щоб ніхто не бачив...” На могилах у самоті месії Волі й Добра осягали закони Вічності, усвідомлювали себе пророками-благовістителями і закладали програму дій для прийдешніх поколінь. Там вони долучали свою душу до соборованого Духу предків і найбільших подвижників нації минулих часів, шляхетно вигранювали ідеали свої й життєву долю. У високостях Неба вони бачать заховане від людського ока.

ТАІНА МОГИЛ

На могилу Тараса Шевченка на Чернечій Горі у Каневі вже понад сотню літ з усього світу приїждять українці й іноземці, піднімаються східцями, щоб на власні очі побачити горбик землі, закутої у гранітні плити, і відчувати таїну величчя українського генія. Ідуть, чукі прочани у храм Божий. Звідти незримі витікають потоки Безсмертного Духу нації.

Четверо студентів Київського університету з гуртка “свідомих українців” — Віталій Боровик, Іван Ліпа, Микола Байздренко, Михайло Базькевич — улітку 1891 року поїхали у Канів на могилу Шевченка. Там читали його поезії. “Кожне слово Кобзаря... викликало звідтам могутню силу духа, ніби нас пекло огненне слово живого пророка... Велика і незабутня могила генія міцно і чарівно з’єднала нас любов’ю. Дух же Тарасів був між нами німим і невидимим свідком нашої присяги”, — написав один із них, Іван Ліпа. Пробувши там день і наснажившись новою силою, вони утворили Братство Тарасівців. Саме там почалася Українська національна революція. Їхня присяга вибороти самостійність Україні, згодом була присягою Січових Стрільців, а потім і воєнків УПА.

Самотня і неписьменна Катерина Білокур, виснажена боріннями і сумнівами: не в Київ учитися у професорів секретів ремесла художника — їде у Канів на могилу Шевченка. Припавши до землі, ревно молиться

У ПОЛІ МОГИЛА...

до його Духу. Плаче гірко. Просить його благословення, поради, як стати художницею. І після цих відвідин згодом людський загал зачудований, споглядаючи картини-дива — істинні мистецькі шедеври, не годен осягнути таємницю її таланту. В 1950-ті Павло Тичина потайки відвідував могилу Панька Куліша — для сповіді душевної, очищення, снаги, бо дух наших предків животворить.

Жінки Переяславщини несли новонароджених на Виблу Могили, щоб ствердити полеглим предкам: “Знайте, ми тут є, ми — незнищенні”. А молодіці, які довго були не в змозі завагітніти (народні перекази зберегли ці факти), ходили до високих могил, лягали на їхніх вершинах... і — відбувалося диво зачаття.

За арійськими віруваннями, душа людини після смерті відділяється від тіла. Тіло опиняється в землі або спалюється, а душа йде до світу Батьків (предків — до Нави) і богів, творячи у Небі сторожу Сонця. Після деякого перебування в Країні предків душа повертається на землю і втілюється в нове життя.

Справді, а за чиєю волею з’являються нові герої нашої історії — Байда, Остриани-

Нави”, тобто у Світ предків. Українські козаки посипали землю рани і лягали в землю, стаючи її органічною складовою — духовною сутністю Землі. Русичі, вирушаючи у похід, брали з собою землю. За радянських часів літні односельці вручали новобранцеві грудочку землі, з якою він ішов до війська. Відчуття рідної землі, як пуповини Буття.

Звичай у Провідну неділю йти на кладовище — щорічне священне таїнство єднання з душами предків. І досі в поховальному обряді нашого народу — класти у домовину покійникові рушник (ним обгортають, перепоясують тіло або стелять під голову), а також писанку з орнаментом космологічного змісту. Запалювати свічку означає освячувати світлом вічну темряву. Могила — то вічний дім, де має бути ясно і велично завжди. Наші предки вважали, що у Потойбічному (підземному) світі з людиною перебуває цілий Всесвіт і виявляє магичні дії. “Ідемо на смерть, як на свято”, — заповідає Велесова книга таїну безсмертя Духу предків.

Душа людини відчуває наближення смерті й просить покласти тіло на землю — “хочу додому” (пристановище покійного). Уві сні до людини, коли вона ще при силі, приходять душі предків (мати, батько чи хтось із покійних родичів) і кличуть її за ними. Згодом людина помирає. Існує нерозривний зв’язок світу предків із земним буттям мовою душ у снах — покійні кличуть живих, застерігають від небезпеки. Стан переходу людського тіла у потойбічний світ чумацька пісня “Було літо, було літо” вістить ритуалом: “Скинув чумак сіру шапку, скинув і кожух, // а сам припав к сирій землі, гей, гей, дав Богові дух”.

Цілющий ефект єгипетських пірамід: вони нейтралізують негативний вплив патогенних зон, знімають геомагнітне випромінювання, очищують воду, вбивають мікробів, лікують хворих, корегують енергетичний каркас людини — і водночас вони таять нерозгадані закляття. “Смерть швидкими кроками дожене того, хто порушить спокій фараона”, — напис у піраміді в Гізі. Невидима сила охороняє таємницю пірамід. Трагічні випадки траплялися з тими, хто самовільно потрапляв туди: зненацька помирав, підкошений таємничою недугою. Таке сталося з ученими-шукачами старовини. Імовірно, на думку науковців, закляття — це згустки психоенергії, зусиллями волі жерців послані у священні предмети — терафіми.

Як відомо, Тарас Шевченко працював на розкопках могили Переп’ятихи на Київщині, дослухався до мови могили і відчував у них нуртування неземного буття. У народних піснях, думах, легендах, переказах часто оповідається про них, а Шевченко в поезіях їх згадає 252 рази — від першого до останнього твору. Могили в нього “сумують”, “виростають”, “чорніють” — як субстанція давнини, що постала з імли тисячоліть, як вічна душа народу. Очима національного пророка Поет бачить одуховлену землю предків (у по-

“Ой у полі могила
з вітром говорила”.

Українська
народна пісня

ця, Підкова, Наливайко, Павлюк, Хмельницький, Богун, Гонта, Залізняк, Довбуш, Кармелюк, Міхновський, Коновалець, Ольжич, Теліга, Шухевич, Стус і багато інших?

Із могил народяться лицарі “живого духу”, “живої правди” — од світла запалиться нове світло — і постануть нові герої Берестечка, Кодні, Крут, Базару, Холодного Яру... “Де могили героїв, там воскресіння”, — стверджував Ф. Ніцше. Через могили (і з могили!) тривають безупинні еманції животворного Духу українського. Великий Кобзар заповідав сучасникам: “Як умру, то поховайте мене на могилі серед степу широкого на Україні миль...”

Могили героїв — увесь Всесвіт, а не мавзолей, обтяжений пишними написами, означував античний філософ Перікл.

СВЯТИСТЬ РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Про святість укрів-русичів-українців до землі своєї (а могили — священне втілення Духу землі рідної, Прабатьківщини) вирізьблено на дощечках Велесової книги: “Сядемо на землю, візьмемо її до рани своєї і натовчемо землю до неї. Русич і залишиться ним, бо взяв землю до рани своєї і несе її до

святі А. О. Козачковському). Степи: “Зелені, мережані нивами, ланами, високими могилами, темними лугами”. А в степах за Уралом, куди російські сатрапи загнали його, він бачить не те: “І хоч би де на сміх могила о давнім давні говорила. Неначе люде не жили од споконвіку і донині”. Мимоволі він торкається і пірамід єгипетські й означає їх так: “на голому піску стоять по шнурі піраміди в ряд, мов фараонова сторожа...”

Ще в кінці XIX століття археологи зауважили, що могили з висоти пташиного польоту нагадували дивних істот, схожих на жабу, черепаха, змію, павука, бичачі голови, сонце і місяць, орнаментальні символи найдавніших вишивок. У побудові могил відображено зміст міфів про Світобуття. Насипи, кургани, могили в степах — не лише поховальні, а й обрядово-релігійні. Це святилища-обсерваторії календарного призначення з підвищеною геомагнітною активністю. Від них одержували підживлення біополя дороги. Могили Зольна, Смолівська, Вербівська служили обсерваторіями. На їхніх майданах (ямах у центрі), як зазначає археолог Ю. Шилів, зокрема Могили Цвітної, відтворено у плані подоби павука або хрещатої квітки. Їхні деталі були спрямовані у сторони світу й показували захід-схід у дні літнього сонцестояння. Найскладніший відросток павука показував захід сонця в ніч на Купала. Такі насипи-обсерваторії діяли в поселеннях трипільців VI—V тисячоліть до Р. Х. Безкрайні степи півдня України були лоном для входження вищої енергії Божественного Розуму нашої Галактики. Місця для них обирали на виходах енергетичних полів. На жаль, багато з них тепер знищені безвідповідальними діями господарів колгоспних полів та й новітніми орендарями. Проте така могила збереглася поблизу Києва у Козаровичах.

Вербівська Могила (поблизу Чигирини) оточена брилами, на них висічено особливі знаки — хрести, ромби, трикутники, смуги (символи трипільських розписів) — мали ту саму таємну магічну дію, що і в орнаментах українських вишивок, писанок, килимів, мальованої кераміки. Брили — стінки домівки за життя покійного. Усе символізувало потойбічне життя. Авторитетний дослідник могил і курганів І. Черняков, обстежуючи Усатівський могильник, вказує, що кам’яні конструкції “нагадували частини людської фігури — голову, плечові виступи”. Обряди і речі заховано у могилах.

Отже, була культура побудови курганів. Їх добудовували, досипали, до прикладу, Високу Могилу — аж 10 разів, перекиривши 18 поховань.

Підмогильні календарі й астрономічні засади археологічного датування вичерпно дослідив М. Чмихов. Вони давніші за релігійно-календарний комплекс Стоунхендж у Великобританії.

Перші поховання трипільців науці відомі у вигляді жертвувань у житах. Останки дітей, дорослих закопували біля вогнищ.

Варто звернути увагу на свідчення чеського дослідника Крживіцьки, який біля піраміди у Татрах спостерігав уранці верхню частину сонця, що сходило над обрієм, набираючи подоби східчастої піраміди. Тобто піраміди виникли як дивні символи сонця. Тож наші могили — унікальні символи Сонця — наймилішого, найдорожчого з усіх благодатей, яке щоранку постає з-за обрію. Поховання в кургані, як і в піраміді, надає можливість досягти блаженства, злившись із верховним божеством — Сонцем.

Культь пошани Духу предків, вічна сила Народного Безсмертя і жертвні камені-стели по степах покладено в основу найдавнішої релігії українців ще задовго до християнства.

“Могила — модель осягнутого оком Всесвіту, обмеженого колом кругозору”, — зазначає Б. Рибаків.

Особливий інтерес у дослідників старовини викликають могили скілотів (скіфів) та їхніх царів. Міфологічно-релігійна свідомість скілотів будову Всесвіту бачила у трьох сферах, кожна з них мала потрійну структуру. Такій системі відповідав розгалужений пантеон божеств, який співвідносився з ієрархією грецьких імен їхньої міфології. Були три суспільні стани, три царства. Духовний світ скілотів — вірування, мистецтво, образну символіку і високу культуру знарядь праці, успадкованих від трипільців, ховають їхні могили.

“Жодна душа не дізнається, навіщо вони

стоять і яку степову таємницю ховають під собою”, — запевняв А. Чехов. Однак могили “заговорили” після “контактів” з археологами у XX ст. Відкриття зробив археолог і поет Борис Мозолевський, розкопавши Товсту Могилу: знайшов золоту пектораль скілотського царя й обґрунтував світогляд скіфів: “Скіфські могили — своєрідні книги, безписемні листи у вічність”.

Могили мали семантику символів і захищали землю від поглинання завойовниками. Ось тому їхню таїну оберігали нащадки, зокрема скілотів. Перський цар Дарій I Гістап, знаючи про великі золоті скарби скілотів, іде з 700-тисячним військом (514 року до Р. Х.), щоб пограбувати могили їхніх батьків. Щоб оборонитися від персів, скілотські вожді послали гінця з листом до Дарія: “Коли ви бажаєте статися з нами, то ось є у нас батьківські могили. Знайдіть їх і спробуйте зруйнувати, тоді дізнаєтеся, станемо ми битися за ці могили чи ні”. Вирішальна битва не відбулася. Історикам відомо, що скілотський цар Іданфірс послав Дарієві дари — птаха, мишу, жабу і п’ять стріл. Ці загадкові дари перський завойовник зрозумів як попередження про його розгром, і вночі залишив землі скілотів.

**“За могилою могила,
неначе гори поросли...
Високі могили —
твоя слава...”**
Тарас Шевченко

Проте ні Дарій, ні кілька поколінь археологів досі не в змозі відшукати батьківські могили скілотів. Як стверджують археологи, нижче Дніпровських порогів засіяно їхніми могилами — десятки, тисячі, а, може, й сотні тисяч, бо не віднайдені й дотепер.

Найдавніші могили з’явилися в добу бронзи (2774—1178 рр. до Р. Х.), за М. Чмиховим. Курганні пам’ятки багатофункціональні. Роль ритуальних центрів мали святилища, розташовані біля Каланчака, Тимофіївки та деякі з Усатівського могильного комплексу. Кам’яна Могила неподалік Мелітополя вже була у палеоліті (понад 20 тис. років тому). Вона містить символіко-образну мову тієї доби й часів пізніших — неоліту, енеоліту, бронзи, залізного віку.

І все ж не знаємо достеменно, скільки курганів і могил на нашій землі, — цього незміряного багатства духовної спадщини. Більшість курганів і могил, що простояли віки й тисячоліття, вже у кінці XIX ст. зникли безслідно — їх розорали, а в наш час потужна техніка доруйнує остаточно.

Щоб знищити сліди нашої старовини, комуністично-радянська система за допомогою колгоспної підпрямки доценту розорала високі могили в українських степах, прикриваючись мотиваціями, що земля має давати врожай, а на тих могилах лише розплоджуються бур’яни.

НАША СЛАВА

Насипані тисячоліття тому могили таять сліди нашої давньої глибокої історії й великої правди. “Щоб розкрились високі могили перед вашими очима...” — Кобзар викладав для прийдешніх свою настанову.

У серію Квітки на Черкащині в лютому 1944 року, під кам Корсунь-Шевченківської битви, на заклик односельця-військовика І. П. Паливоди, коли лінія фронту наближалася до села, жителі його — понад 600 жінок і підлітків — вийшли копати окопи, а 500 юнаків і чоловіків старшого віку п’ять днів одбивали атаки німецьких фашистів. 200 захисників полягли у нерівному бою, їх поховали в селі у великій братській могилі. Правдиві лицарі XX віку, оборонці святої Волі.

Героїку Січових Стрільців увічнили могили, оспівані в рядках пісні: “Б’ються стрільці на Маківці — аж ся світ дивує... Осталися, зосталися могили по полю... Іде братчик з України... дочитався, що в могили братчик спочиває”.

За звичаєм народним, хто гинув далеко від рідних місць, тим насипали могили на його батьківщині. Відомі могили на честь киеворуських дружинників. Знаний етнограф В. Мицик досліджував на Черкащині

вояцькі могили в Мохначі, Стебному, Почапинцях на пошану односельців, які полягли в чужих краях у Другій світовій, і не відомо, де лежать їхні останки. Вже у незалежній Україні, 1993-го, під Лубнами до 60-річчя Голодомору насипано могилу високу як знак пам’яті українського етноциду. Для прийдешніх поколінь.

Руйнування могил предків наших тривало століттями (“і могили мої милі москаль розриває...”) — гетьманів Богдана Хмельницького і сина його Тимоша, Петра Конашевича-Сагайдачного, Івана Мазепи, Кирила Розумовського, кошового Івана Сірка (вже в радянські часи — 1968 року), правозахисників Стуса, Литвина, Тихого — це нищення нескореного Духу українців. У могилу В’ячеслава Чорновола на Байковій його земляки насипали землі від його рідної хати, а на домовину Івана Світличного було посипано землю з могил Степана Бандери у Мюнхені. З боєм зізнавався наш Поет на засланні:

*Або хоч крихотку землі
Із-за Дніпра мого святого
Святії вітри принесли...*

Крізь тисячоліття воєн, погромів, поарищ, руйни, потоптів, наруги, катувань, гнаний у рабство ордами завойовників, колонізаторів, гнобителів, що звідусіль налітали хижими зграями, наш народ убережений морально, духовно оновлюваний, господарний, вдатний до всякого ремесла і розумової праці як ідентичність неповторна. Землю свою тисячоліттями він охороняв ревно, плекав дбайливо. І нині вона — оаза на цій надміру войовничо-невгнуданій планеті. Нас берігли, тримали і повсякчас висвітлювали єство предківські могили від Перовіку і досі. Бо могили вміщують понадлюдські всесвітні засади вивіщення Вічності Буття і людського Духу. Звідти, з неосяжних глибин могил, міфо-поетична свідомість предків наших була животворним Духом, що формував у прийдешніх поколіннях етнічну нашу сутність.

ВІДПЛАТА ЗА ПОРУЙНОВАНІ МОГИЛИ

Чи з високостей неба дано кому право розривати могили і свавільно вторгатися у потаємний світ пращурів, навіть із добрими намірами, щоб пізнати їхнє світорозуміння? Чимало прикладів дано Духу, його захисної планетарної оболонки, тобто енергетичного каркаса планети (“Зруйнували Запорожжя — колись буде треба”, — пророче вівів Т. Шевченко), що потім обертається для прийдешніх поколінь екологічними і космічними катастрофами, духовним занепадом, а то й цілковитою загибеллю цивілізації.

Конфігурація могил — це досконало втворені образи Неба, всього Всесвіту, адже саме могили — найдавніші храми генетичної пам’яті українців. Із глибини тисячоліть цій планеті вони заповідані Божим Провидінням як втілення морально-духовного призначення нашого народу і місця його під Сонцем.

Могили предківські — не тільки давня історія, героїчне минуле народу, його ідеали і слава, а ще, за відчуттями втаємничених, там уміщено незміряної сили скарб, який плекає буття наступних поколінь. Протягом тисячоліть вороги-колонізатори неспроможні знайти і вийняти цей скарб.

Могили соборували Дух незнищимої народу і кликали до себе особливою тугою за рідним краєм тих, хто силоміць чи з власної волі полишив святу землю праотців своїх, опинившись далеко від неї — за морями й океанами. І найбільше від усіх народів українці чують поклик батьківських могил. Саме таким мав бути і є насправді цей давній народ-хлібороб Космічної потуги і Світової місії. У могилах-курганах захований світ предків задля вбереження нашої національної сутності.

БОРИС МОЗОЛЕВСЬКИЙ

ГОЛОС ІЗ ТОВСТОЇ МОГИЛИ

Змієнога богине, дочка Бористену,
володарко скіфів;
Батьку скіфів Папаю і ти, Іданфірсе,
вельможний наш царю!
Розверзайся твердь,
наді мною вогні смолоскипів, —
Воскресаю! Ви чуєте? Воскресаю!

Дивні зубри залізні
могили беруть на таран.
Ніжні руки мене піднімають
із глини і тліну.
При мені тільки меч мій
та іще золота пектораль, —
Що розкажуть вони цим прийдешнім
новим поколінням?

Я не стану пояснювати —
склад за складом
нехай прочитають самі,
Як ішли ми крізь ніч
до своєї найвищої істини —
По нарузі, по злиднях,
по війні, по чумі, —
Але душі нетлінні над світом
пронесли чистими.

Змієнога богине, дочка Бористену,
володарко скіфів;
Батьку скіфів Папаю і ти,
цар царів Колаксаю!
Воскресайте зі мною із наших
прабатьківських міфів,
Воскресайте для світла,
як я із п’їтми воскресаю.

Не лякайтесь цих сірих,
цих задумливих юних очей.

Чую, степ наш під зорями
половіє і дихає.
Дай припасти до тебе,
дай тобі поклонитись
чолом і плечем,
Земле рідна, оплачена
потом і кровію, — Скіфіє!

ЧОРТОМЛИК

Ліричний відступ

Степ на світанку дихав полями.
Вдодвж лісосмуг клубочилась імла.
У Яблуневій балці між тернами
Пили два лосі воду з джерела.

Ще Чортотлик світився ковилою,
Переливався, сизий від роси.
І соняхи, неначе скіфські вої,
Чекали сонця, спершись на списи.

А вдалині чорнів кар’єрний ротор,
Підступно під’їдаючи поля.
Пусте село текло в кар’єр навпроти —
Приречена, рокована земля!..

В якому я столітті? Хто я? Де я?
Чого я вгроз, як пень, у ці горби?
На цьому боці — вольниця Атея,
А ген вже — хід залізної доби.

Я знаю, нам потрібні хліб і сало.
Щоб мати їх — потрібна ще руда.
Сама земля поводить так само,
Коли нуртує зелень молода.

Я знаю, що колись отут на глині,
Знівелювавши ротора сліди,
Ще виростуть діброви тополіні,
А поміж ними зацвітуть сади.

Настане й день, коли в космічній леті
Ракета нас в нові світи помчить.
Але чогось не стане на планеті,
І щось оте — у кров мені кричить!

...Знесемо до музею, що любили,
Пронумеруєм, впишемо в кадастр.
А скіф Атеї із сивої могили
Візьме та й щось
найвище не віддасть.

**БАЛАДА
ШІСТДЕСЯТОЇ ВЕСНИ**

Яку весну
дав нам
Всевишній!

Усе аж сяє навкруги!
Поглянь: вуалі білосніжні
Смагляві
вишні надягли.

Дивись: де сонце умивалось,
Там стільки крапель золотих
Кульбабиних
в траві зосталось,
Що й небо мружиться від них.

Десні обличчя ранок витер,
Пора прокинутись, мовляв.
І по-чернігівському вітер
Із верболозом розмовляв.

Іде дівча понад водою,
Те, для якого квітне все!
В душі, напоєній весною,
Дівочу папороть несе.

Дівчати листом винозорим
Шепоче папороть про те,
Що дуже скоро, ой же скоро
Вона для когось розцвіте...

Оце ж і я весну стрічаю.
Вже вшістдесяте.

Щиро я
І шістдесятку привічаю,
Як і двадцятку, — бо моя.

Бо йдуть, не горблячись, по світу
Мої обвітрені літа.
Ось тільки жаль оцього цвіту,
Що так миттєво обліта...

...Вже вечір
в спину
днів дише,

Заливши фіолетом даль.
Твоє вікно цілує вишня,
В моє вікно тече печаль.

Твоя любов, як сміх дитячий,
Така пречиста і... легка.
Моя любов така гаряча,
Що власне серце обпіка.

То й слава Богу!
Ось надворі
Ми стоїмо в пахкій імлі.
Ти чуєш, як співають зорі
Осанну весняній землі?
“І ми на цій землі не лишні”, —
До серця серце промовля.
Бо ця весну
нам дав
Всевишній!
Бо в цій весні
є
ти і я.

БАЛАДА ПРО БЕЗСМЕРТНИК

У степах, де найлітше літо,
Де безсмертник напнув холодок,
Над тим місцем, в якому зарито
Вузлик плоти моєї — пупок,
Ти живеш, степова королівно,
Хліб вирощуєш, доїш корів.
І, пробач за банальність, покірно

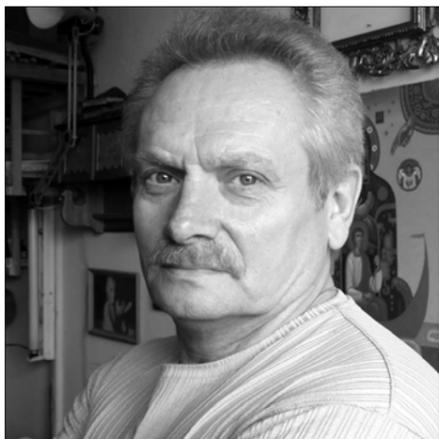
Ждеш мене з невідомих доріг.
Ждеш, вродивши задуму спокійну
Та чутливу, мов колосу цвіт.
І тоді, коли я тебе кинув,
Не ламала ти рук мені вслід.

Лиш безсмертник твій
листом змарнілим
Того літа дочасно поливсь
На те місце, в якому зарили
Вузлик плоти моєї колись.

Тануть роки, а ти все чекаєш.
І щоразу, дитинно, як вперш,
Щонайменший мій успіх вітаєш,
Щонайменшу невдачу клянєш.

І, як завжди, життя невсипує
Невтолимо, ковток за ковтком,
Запиває твій хліб невмирущий
Неминушим твоїм молоком.

БАЛАДИ ДМИТРА ІВАНОВА

Непомітна й важка твоя слава
Добротою зросла із тривоги.
Ти й мене за метою послала,
Одірвавши од серця свого.

Тож себе не корю безоглядно.
Та, бува,

так щось душу кольєне:
То безсмертник твій

тихо і владно
Плоттю кровною кличе мене.

Повертаюсь.
І мовчки радію
Біля нього, що ти в мене є,
Що надії твої не старіють,
Що здоров'ям Інгул виграє,

Що над тишею над степовою
Вечоровий твій спів не зів'яв,
що повік ти,
покинута мною, —
Найзавітніша пісня моя.

І, жорсткими роками не стертий,
У вишневій густій тишині,
Твій, Тарасівко рідна,
безсмертник
Плоттю кровною
вірить мені.

СЕСТРИНСЬКА БАЛАДА

Сестро,
В дні, збиті градом залізним,
Ще як силу у нас холод крав,
Де охлялі вітри ледве лізли
Поміж вутлих, захеканих трав
І впивались в телячі скелети,
Котрі пас я, мов проміннь, худий, —
Ти встигала спинити у леті
Батіжок мій жалючий: “Не бий!”

Сестро,
В ночі, що їх шматували
Вовчі тіні огидних обмов, —
Ти озлобу мою тамувала
Неминушим настоєм “Любов”.
І озір'я цвіло в ту хвилину
Чорнобривцями маминих слів:
“Помста — в зло обертається, сину.
Зло ж — саме себе втопить... у злі”.

Сестро,
В роки м'язисті, кипучі,
Коли праця
од сонця раніш
Прокидалася в полі горючій,
Не крутив мене шквал роздоріж.
Тим же полем безкраїм
нехватко
Ти вела мене в зоряний день,
Де знайшов я
своє словенятко
В сповиточку Дніпрових пісень.

Сестро,
Знали нас гори і нетрі,
Пізнавали ревучі моря...
І, траплялось,
втомившись до смерті,
Я за м'язкість тобі докоряв.
Тож коли все говіло розважно,
Де нікчем'я царив сабантуй,

Я молив тебе хрипко і важко:
“Не жалій мою душу — катуї!”

Сестро,
Знову їду в незабуте.
І дзвенить в давнині степовій
Стремено твоє,
вірністю куте
І гартоване в долі моїй.
Глянь: то ж ми там —
під грай горобиний
Батіжок наш до рук беремо.
...Сестро-совісте,
до гробовини
Сповідую
твоє
стремено.

***
Василію Стусу

З нас насміхалися:
“Чорні воли”.
Нами орали,
З нас
Жили тягли.
Нам посилалося:
“Темна юрба”.
Брала на палі нас
Чорна злоба.
Гноїли нас в тюрмах,
Палили в печах,
Шилом нам світ
Випікали в очах...
Важко і страшно
Йдучи із імлі,
Кров'ю
І потом гірким
Довели,
Що ми — не худоба,
Не темний народ,
А переможники
Чорних заброд!
Із первовічного
Зла чорноти
Сонячні
Вперто

куємо
мости!
З чорного хліба
І досі ростем,
Сильні
й терплячі,
Як наш
чорнозем.

БАЛАДА ВЕЧІРНЬОГО САДУ

В саду нашім — тихо, неначе у вусі.
Вже навіть хрущів одгучав контрабас,
Й така благодать надвечірня в саду цім,
Де знов на ряднині
вечеря жде нас.

І так смачно пахне ця наша вечеря!
І пада у миску мою з вишень квіт,
І вечір вишневій із нами вечеря
І тихо від щастя муркоче, мов кіт.

А рідна сестра його — мла волохата —
Заводить на ніч солов'їв голосних,
І мамина пісня
про нашого тата
Уже по вечері
веде мене в сні.

А там — ні об'їждчиків злих з батогоми,
Ні маминих сліз, ні обмовок бридких
І тато (живі ще!) своїми руками
Такі ловкі шують мені чобітки.

І дивиться місяць на землю, де в цвіті,
Немов молода у фаті, йде весна,
І сон мій купається в місячній світлі...
І то було щастя.
А я і не знав.

...Тепер я і сам, наче сад отой білий,
Але не весняний, а той, де зима.
Не встиг і оглянутись —
Боже мій милий!

Ні мами,
ні саду,
ні щастя
нема.

МАМИНА БАЛАДА
прочитана на телепередачі
“Світ поезії”

Ось читаю зараз вірші й знаю:
У кімнатці при однім вікні,
Примостившись на тапчані скраю,
Мама усміхаються мені
І переживають, щоб не збився.
Ще й екран старенький мерехтить.
Мамо, не хвилюйтесь. Подивіться:
Я — спокійний. Голос не тремтить,
Хоч і здетоновує прозово.
А для Вас — це пісня з даліни.
Ви коли б змогли,
то кожне слово
Синове
у рамку завели.
Та немає слів таких на світі,
Щоб звичайність Вашу оспівать.
Десь в непроминушій перелітті
Їхня віща сила виспіва.
Мамо, пам'ять —

кінофільм неспинний:
Ось до нас увесь куток спішить,
І не може співів удовиних
Наша сива хата умістити.
Їх виносять в ніч.
І вже надворі
Аж тріщать приполи вишини —
І поглухлі опадають зорі
Нам, малим, у шпоришеві сні...
Вранці, вже на ланці, теж співали.
Весело — щоб горю вік усох.
Як же ви співали, якщо мали
Пляшку молока на десятиох?
Як же ви співали, коли знали,
Що звікує молодість — одна?!
А тим часом

нам росли вокзали,
Котрі вип'ють спокій Ваш до дна...
Мамо, літ зростали щемні міти,
Та в незгодинній тривкій глуші
Спромоглась-таки не потемніти
Чиста пісня Вашої душі.
Це вона засів мій освятила
На мозільні і густі жнива...
Є у мене доля, друзі, сила,
Тільки, мамо, все частіш бува:
Звідтіля, з одвічного спокою,
Батько наш

мене вночі пита:
— Чом же мати не живе з тобою,
Сину наш єдиний? Як же так?...
І чомусь тоді
в моїй зіниці
Йде той день, занурений в блакить,
Як прибув художник із столиці,
Щоб мене забрать і всиновить.
Він казав щось про мої малюнки,
Що в селі талант мій пропаде.
А у Вас,

як сіль,
збіліли руки,
Пригорнувши сонях до грудей.
І така здивованість нещадна
Струменіла із-під Ваших брів,
Що художник,
тихо попрощавшись,
До машини чорної побрів.
Ластівки пили з Інгулу воду,
Вслід авто курів сердито шлях,
І мовчали Ви серед городу
Із розквітлим сонцем у руках...
Той город на березі крутому
Незбагненно-дивну силу мав:
Ви мене

не віддали
на ньому,
А мені
город Вас
не віддав.

...Мамо, ось про це, чим серце дише,
Чим найдужче в світі дорожу,
Вже не раз писалось красивіше,
Але я
рідніше Вам кажу.
Ось і фінішує передача.
Телевізор стихне. І з тих пір
Ваші думи розчерком гарячим
Довго пропикатимуть ефір.
Мамо,
знайте:
як екран поблідне,
Знов по вечоровій тишині
Прийде моє серце
і розквітне
Соняхом
при Вашому
вікні.

Віталій Ігнат'єв — молодий викладач. Не за віком — за досвідом. Його багаторічний інтерес до гуманітарних наук, до філософії привів до професійного заняття цією справою. Можливо, через те, що дорога до викладацької кафедри містила світоглядні пошуки, він так само шукає форм зацікавлення студентства. Його лекції часом перетворюються на жваві дискусії про сенс життя, пошук відповідей на питання, які воно ставить перед нами сьогодні, аналіз можливих варіантів розв'язання проблем.

Пан Віталій встиг привернути до себе увагу не лише студентів, а й громадськості, виступивши із серією передач на обласному телебаченні. Адже ті питання, які він обговорює зі студентами, нині непокоять і суспільство, бо ж криза — це не лише курс долара та економічна статистика, а й бажання досягнути внутрішній світ, знайти можливості, які можуть надати перспективи іншого порядку. Це стосується й окремої людини, і всього суспільства.

З давніх-давен оракулами народів були філософи. У нас, українців, це поети й художники. Чому наша гуманітаристика така слабка? Чому суперечності роздирають нас, і ми не можемо знайти самих себе? Над цими та іншими питаннями розмірковує викладач кафедри філософії та політології Кіровоградського юридичного інституту Віталій ІГНАТ'ЄВ.

ФІЛОСОФІЯ СЕРЦЯ — ЦЕ ТА МОЛИТВА, ЯКА ТРИМАЄ НАС, УКРАЇНЦІВ...

Світлана ОРЕЛ,
м. Кіровоград

НАШ НАЙБІЛЬШИЙ ДЕФІЦИТ — НЕ ГРОШІ, А ІДЕЇ

— **Пане Віталію, чи вважаєте Ви, що одна з найбільших наших проблем — нещирість, штучність, неприродність і в стосунках, і в побуті?**

— На жаль, у наше життя поступово, але впевнено ввійшов симулякр, тобто заміник усього справжнього. І його стає дедалі більше. У політиці (замість справжнього ідейного протистояння — боротьба грошей та людей, куплене наперед), у побуті, в харчуванні (дедалі частіше їмо замість м'яса сурогат, замість солодощів — гумку).

Часто симулякр люди сприймають за реальне життя. Ця проблема ще з 80-х років постала в Європі. Ми ж лише наближаємося до її осмислення. Вчимося розуміти, наприклад, що не все сказане політиком можна приймати на віру. Як мислила переважна більшість суспільства раніше? Усе, що написано в “Правді”, — правда. Щодо цього ми залишилися пострадянськими людьми. У чому тут найбільша проблема? Тоталітарний режим привчив, що у нас є еліта, яка думає, а наше завдання — виконувати. І тепер ми з жахом виявили, що за нас ніхто не думає, — ні партійна еліта, ні тим більш наука, яка тепер — найконсервативніша система.

Ми живемо в умовах відсутності будь-яких ідей. Те, що ми намагаємося реалізувати, наприклад, утвердження держави — це ідеї шістдесятників. Ті люди, які навіть організаційно були слабко пов'язані, зуміли їх витворити, а ми, хоч іноді формально, реалізуємо. Наступне покоління, до якого належать наші керівники, вміє в ліпшому разі ламати. Чому в нас така слабка гуманітаристика? Бо не продукує ідей. Нільс Бор казав: “Фізиці не вистачає божевільних ідей”.

Українська філософія тепер орієнтована на глобалістику. Вона перескочила через себе і тому майже не надає відповідей на болючі питання. І звертатися у цьому плані до висококоштовних академіків безнадійно, нові ідеї можуть з'явитися хіба що серед студентів, та й то тих, хто вчиться погано.

— **Чому!? Небажання вчитися — лихо сучасної молоді, одна з найтяжчих її проблем...**

— Не подумайте, що виправдовую невігластво. Його сьогодні більш ніж досить, і це справді наше лихо. Ми користуємося тим, що радять батьки, вчителі, професори. Але на зламі епох, зокрема й світоглядних, надбані так стереотипи можуть виявитися далеко не корисними... До речі, саме ті з моїх студентів, хто погано вчився, першими пішли на Майдан. Але влада прийшла до рук нашого покоління. А воно в ідеологічному плані — імпотентне.

— **Тож надія на молодь?**

— Безперечно. Криза, яку ми нині переживаємо, народилася не сьогодні. Конфлікт, який був між Ющенком і Януковичем, — це конфлікт між українською й пострадянською ідеєю. Він відійшов. Загалом радянський елемент досить швидко віджив себе. Тому, думаю, Партія регіонів і не стала справжньою опозицією. Але конфлікт між Тимошенко і Ющенком — це стара українська проблема, про яку говорив Донцов стосовно Грушевського, Драгоманова і Міхновського. Це проблема мельниківців і бандерівців. Тобто конфлікт світоглядний. Але найцікавіше, що і з одного, і з іншого боку — це конфлікт ліберальної ідеї, яка занепадає. Ніхто з них практично не здатен вивести країну з біди, бо вони всі — представники ліберальної концепції, яка у XX столітті викликала розчарування в Європі, а тепер спричинила світову кризу. Ліберальну ідею у світі розвивала Америка. А її економіка має велетенські, планетарні масштаби, тому ця криза так і вдарила по всіх. Але біда в тому, що ми сприймаємо її у яких завгодно категоріях, тільки не як світоглядну. А вона насамперед така.

МУДРИЙ ТОЙ, ХТО ВМІЄ БУТИ ЩАСЛИВИМ, КОЛИ УМОВ ДЛЯ ЩАСТЯ НЕМА

— **Пане Віталію, а чому Ви присвятили себе філософії? Нуднішого предмета, ніж марксистсько-ленінська філософія, мабуть, не було... Чи то нам так його викладали?**

— Моя перша освіта — театральна, тому мені пощастило: я не вивчав марксистсько-ленінської філософії. А в університет вступив уже наприкінці 80-х, коли ідеологічні рамки впали, і ми читали те, що нам цікаво. Мене приваблювали вічні проблеми, наприклад,

життя і смерті, тривалості життя загалом. Шукав відповіді у Толстого. Врешті зрозумів, що вся його творчість — це концентрована ідея про те, що ми хочемо якось прожити життя, ставимо собі мету і в той же час не відчуваємо самого життя, його плину. Дуже показовий епізод є в Достоєвського, коли головного героя вивели на смертну кару і він мав якийсь момент, щоб відчути життя востаннє. Ось цей момент цінності життя ми постійно відкладаємо. Плануємо: здобудемо освіту, створимо сім'ю, придбаємо житло, а там машину чи дачу. А життя триває. І кожна його мить неповторна. Ми ж цього не помічаємо, ніби відкладаємо життя на потім.

Тож у якийсь момент я зрозумів, що мудрий не той, в кого багато знань, а той, хто вміє бути щасливим, коли умов для щастя нема. І це стало для мене відкриттям. І відомий вислів “Хочеш бути щасливим — будь нім!” набуває нового, глибокого змісту.

Є тут і ще одна проблема — у багатьох народів їхні оракули — філософи. А в нас — митці, поети. Я замислювався над цим явищем. Філософія — це насамперед стратегія, а нас приваблює інше.

Ось ми говоримо про Шевченка. До речі, його сьогодні просто вбивають: коли півроку вчать у школі одну поему “Катерина”, це у нормальної дитини може викликати лише відразу. Шевченко — насамперед геніальний поет. А це означає, що ця людина, на відміну від інших, може триматися за високовольтну лінію і жити. Маю на увазі напругу любові до Батьківщини, туги за нею, глибокого жалю, що вона не така, якою ти хочеш її бачити. Це буквально фізичний біль (пам'ятаю десь прочитаний епізод про індійського філософа Раму Кришну, який прокинувся якогось ранку від сильного фізичного болю, а коли озирнувся, почув, що недалеко сваряться двоє рибалок, тобто він відчував фізичний біль від чужої ненависті). Геніальний поет відчуває дуже тонко. У Шевченка була така любов і така туга за тією країною, якої немає, що ця енергетика живе досі й дає нам надію. І цього достатньо.

— **А яка ж із погляду філософії наша нинішня найбільша проблема?**

— Нездатність любити. Пам'ятаєте, Христа запитали, коли настане кінець світу? Тоді, як

почнуться землетруси? Як війни охоплять світ? Ні, коли охолоне любов у серцях людей, отоді — початок кінця.

— **Від цих слів віє містичкою...**

— А Україна — країна містична. Гоголь — не випадково українець. Так само не випадково, що на території України три Лаври. Росія набагато більша, а має лише одну.

Не говоримо загалом. Розповім про власний досвід. Торік був в Одеській області, у невеличкому селі Кулевчі, де почув приголомшливу історію.

Там немає історичних пам'яток, але останні рік-два у сільському храмі стали мироточити ікони. Навіть поголос серед людей пішов. Одного разу до священника цього храму прийшов чернець і розповів, що він із Росії, але, перебуваючи у Києві в блаженної Віри, почув від неї настанову: “Якщо поставиш чотири хрести в Україні (назвала де), це буде велике діло”. Те саме ченцеві сказали і його духовний наставник, і старець Іона в Одесі. Чернець поставив один хрест неподалік Чорнобиля, інший — за шість кілометрів від Почаєва, третій — поблизу Харкова, четвертий мав бути в Кулевчі, де розташовано храм Миколи Чудотворця. У той час, коли чернець привіз хрест для встановлення, святкували зимового Миколи. Це, як відомо, дитяче свято. І саме підліток, який прислужував у храмі, показав священнику карту, де з'єднав лініями місця, в яких поставлено хрести. Вийшов православний хрест.

Цікаво й те, що до хреста в Кулевчій приїздить багато людей для поклоніння. Чому саме сюди? Якщо розглянути хрест на карті, то в Кулевчій — його підніжжя.

Такі речі не можуть не наштовхувати на думку, що наша земля має особливу духовну місію, якої ми не розуміємо. Вочевидь, на нас чекають непрості випробування.

Подібні містичні моменти супроводжують Україну впродовж усієї її історії. Мені здається, що нинішня наша ситуація дуже схожа на часи початку формування Київської Русі, коли її інтереси збіглися з інтересами тодішнього світу. Цікавий і збіг смерті Ярослава Мудрого, з якою пов'язано багато таємниць, із поділом християнства на дві частини.

УКРАЇНУ ВРЯТУЄ ЖІНКА, АЛЕ НЕ ОДНА

— **Доводилося чути версію, що Україна на тисячу років покарена за відхід від язичництва...**

— Язичництва не можна повернути, його можна вигадати знову. Дехто намагається це робити, але ці спроби слабкі й не можуть стати успішними. Але Київська Русь християнізувалася згорі, народ здебільшого залишався язичницький. І ми не стали до кінця християнами. Але й відійшли від язичництва. Оцей внутрішній розкол, двоїстість має глибинне духовне коріння, і за визначенням Гоголя, — найбільша проблема українців. Язичники жили образами, відчуттями, університети ж організовували при монастирях. На жаль, ми не навчилися цінувати мислення. Ми — народ щирий, естетично наповнений, але безголовий. Тому ми — країна незбалансована. А бажання бути хорошими для всього світу губить і нас, і наших політиків.

— **То де ж вихід? Ще тисячу років нарощувати голову? Навряд чи в нас є на це час...**

— Найскладніше питання. Ми нерозумні діти, але у нас є дар любові. Це те, що вражає європейців і американців, коли вони одружуються з нашими жінками. Здатність любити чоловіка, дитя, сім'ю, свою спільноту, Батьківщину. Це те, що у раціоналістичному західному світі вже стало дефіцитом. І любити не за щось, а просто так, більш того, бути здатним на жертви заради цієї любові. Переконали: абсолютна більшість українців згадала своїх матерів з їхньою безкорисливою любов'ю і спасенною молитвою. Багатьох ця молитва рятувала у критичних ситуаціях. Принаймні про себе можуть сказати...

Оця філософія серця — та молитва, яка тримає нас, українців. І тут у цілком надаю перевагу жінкам, бо чоловіки тільки вчаться в жінок любити. Усю оцю кризу, цей нинішній хаос вносить на своїх плечах жінка. Як почувалася б без цієї любові кожна окрема сім'я, а отже, суспільство? Уміти любити, коли любов не вважають цінністю, — подвиг. Маю надію на цю любов. Колись ми казали, що Україну врятує жінка, маючи на увазі конкретну лідерку. Тепер, розчарувавшись, намагаємося не згадувати про це. Україну таки врятує жінка, але не одна.

Віктор Близнаць у Каневі, 60-ті рр. Фото Дмитра Чередниченка

НА БЕРЕГАХ СПОМИНІВ

Галина КИРПА

Пливе жовтий вербовий листочок по струмку. А здається, що то річенька. Пливе кораблик із соснової кори. А ти шепочеш: "Санта-Марія". Струмка там того — спокійнісінько можна переступити. Та не переступаєш.

Кораблика там того — на долоні поміщається. Але ж такого (!) кораблика ні в кого більш немає, і ти мандруєш, мандруєш за тим корабликом усе далі й далі. Наслухаєш лелече лопотіння тихої, теплої Лопотихи — найновішої, до речі, річки на землі, яку "відкрили для людства два капітани Ленд і Адам". Ти переконаний, що вона таки нанесена (!) на карту того прекрасного світу, ім'я якому Дитинство. І скоро з найновішої вона перетвориться на найзнаменитішу. На річку, без якої годі й жити. Бо в це вірять вони — прекрасні люди Ніна, Адам, Ляоня. А цебто й сам автор — чистої душі людина, безкомпромисної совісті письменник Віктор Близнаць.

То його кораблик поплив по незамуленій воді. По воді, що не має дна, як і душа його, як і Поезія його творчості. І привиджується у тому кораблику він — усміхнений і щирий весляр, здивований од щастя й краси. І чується його м'який захопливий шепіт: "Скажи, який світ! Скільки кругом живого народу!.." І ти переконуєшся, що діти, які слухають павукове радіо, куди чутливіші за тих, які носями вросли у телевізійні екрани. Ті діти здатні відгукуватися на людську біду й несправедливість, помічати, "як наближається рівний і тихий дощ", тішитися красою природи й дивуватися з художньої краси слова. Вони здатні зробити свою мрію чистою, як джерело, в якому відбивається сонце. Згодься, що в новомодних "школах чарівництва" таким не переймаються...

Ти, читачу, ще довго вчитимешся з його книжки — усміхатися і печалитися, набиратися людяності, ширості, правди й великодушності. Учтимешся розрізняти, де добра людина, а де — лиха; яка людина ходить з білою душею, мов вишня у цвіту, а яка ще

за життя носить у собі замість серця дикий кущ, та й той "геть обшарпаний, з вовчими ягодами на колючих гілках". І ти кажеш про таких людей: "Ну, чисто брати Глипи із повісті Віктора Близнаця "Звук павутинки"!"

Міркування дівчинки Ніни стануть твоїми, бо вона каже достоту так, як казала тобі малку і твоя бабуся: "...люди не вмирають зовсім. Коли вони лягають у землю і самі стають землею, то з них виростає трава чи дерева. З добрих людей виростає щось добре — яблуні, бузок, маргаритки. А хто злий, завидючий, то буде реп'яхом, кропивою, лишаем повзучим". Береш ці слова на щодень, і розпросторюється твій світ до небокраю, дає простір уяві, фантазії, мріям і бажанням. І незчуєшся, як постане ціла Країна зі слів, звуків і барв. Та Країна — в тобі. А в тій Країні — ти, читачу...

Пригадується, як письменник ходив вулицями, видавничими коридорами, отримував рецензії на свої твори — і чесні, й підлі, — сидів за столом, слухав пісню ("Ану... ану, я такої не знаю..."), давав автографи й дружні поради, писав рецензії, зичив творчого успіху, стояв горою за побратимів і був нещадний до перевертнів. Він належав до письменників, зустріч із якими зав'язувалася у пам'ятку вузликом "на забудь". Він мав дуже небайдужі очі, промовляв дуже небайдужі, значущі слова, навіть коли питав, здавалося б, таку звичайнісіньку дрібничку "То як воно пишеться?", і за тим стояла не просто цікавість, на яку хотілося б відбутися жартом. Та й жарт у нього був якийсь особливий: не принизити, не образити. І все те складало поняття — Письменник. І все те складало поняття — Людина. Бо ці поняття невід'ємні, як невід'ємні правда й совість.

Він належав до тих, котрі пишуть завжди. Навіть тоді, коли сидять не за письмовим столом, а лише дивляться, як пливе по струмку жовтий вербовий листочок. Він мав щасливий дар — у всьому бути людиною. До нього йшли, бо страшенно йому вірили. Бо душу мав, як глибоку криницю, як ніжну сопілку, чутливу до фальші та брехні. Ще довго сяятиме його доброта, ніколи не пе-

рестане його простими словами павутини-ти бабине літо, і в клекотливій пісні осінніх журавлів угадуватиметься його прощальний голос, який ніколи не повториться. Бо він був із тих, кому немає ні повторень, ні заміни. Важко уявити, щоб Віктор Близнаць піддався на спокусу "піарити" самого себе й заходився хизуватися своєю "літературною діяльністю" чи "вноском у літературу", як це зайшло в моду тепер. Навпаки — постійним його творчим супутником був сумнів і надзвичайна вимогливість до себе: "Який з мене письменник?" (з "Автобіографії"). Може, тому й літературний "кумир" у нього досить нестандартний: "Питаєте про впливи, про літературне навчання... Одна людина була для мене і Шекспіром, і Котигорошком, і Сагайдачним. Це — мій батько. Він для мене — жива історія з усім минулим, сучасним і прийдешнім". А потім знов — сумнів і самоаналіз. Він мовби становив своє "я" до стінки й безжально шмагав словами: "Бо відчуваєш: ти неук! Бо відчуваєш: ти епігон! Твоя писанина — сіренька тінь і від вершин життя, і від вершин літератури..." І це писав той, хто просто міг би поглядати згори на інших і самовпевнено розводитися про своє "становлення як письменника". Але ж якою чужою була б йому суєта докола свого імені, а тим паче докола премій і відзнак!

Він би міг отримати цілком заслужену відзнаку — премію імені Лесі Українки — ще за життя, а не аж через вісім років по смерті. Це — сором не для нього, а для нас, бо він ніколи не випрошував не те що премій, а й похвали, і не стояв за ними в черзі.

Очевидно, знав усьому ціну. Та й вроджена гідність не дозволяла... Це мовби про таких, як він, писав білоруський поет Володимир Орлов:

*І не про вас казали — спритненькі,
І щедро славу роздавали,
І флюгери, а цебто критики,
Вас з молотка не продавали...*

Без сумніву, його твори ще не раз приходимуть до читача — небайдужого і вдячного, дорослого і малого. Приходитимуть як відкриття, як подив перед неповторністю кожної миті і як переконання, що "справжній художній твір, як і твір музичний, при повторному слуханні розкриває нову красу..." (недарма ж у цьому був так переконаний Василь Сухомлинський!).

Про нього писали і ще писатимуть — до того ж, не лише задля ювілейних дат. І його "я" ставатиме багатше й повніше. Спогади друзів завжди будуть невичерпними. І завжди переростатимуть у квіти, у цілий сад із яблунь, бузку, маргариток. Сад, у якому його душа не відчувала самоти. Спогади про таких людей не заростають ні реп'яхом, ні лишаем повзучим. Ні за життя, ні по їхній смерті...

Пригадується, як Іван Драч сповідався, коли не стало Малишка: "Дуже ж його немає! Дуже ж порожнє сиделечко шовкове!.." Чи не так само — "дуже ж немає" і Віктора Близнаця. Попри те, що зовсім близько — на відстані руки — "Звук павутинки", "Старий дзвоник", "Хлопчик і тінь", "Женя і Синько", "Земля Світлячків", "Древляни", "Повість минулих літ"... Там немає відчуття давності й фальші. Душа мимоволі до них тягнеться і вертається звідти чистішою, добрішою, світлішою, мудрішою.

Сиделечко порожнє вже двадцять вісім років, а кінь — ходить. Сиделечко порожнє, а він буде. Буде й буде! У слові, у думці, у хрущав, в дощах, в трав'яних кониках, у всіх неймовірних чудесах і не менш неймовірних нечудесах світу. І в цьому погідному, так схожому на весну, сонечку, в леготі вітру, що так по-дитячому перелічує листочки на вербі: один перезимував, а десять — ні... два перезимували, а двадцять — ні...

Він попрощався зі світом земним 2 квітня 1981 року, а 10 йому виповнилося б лише 48. Тож місяць квітень чолував і мить його народження, і мить відходу. Але щовесни скресає крига на Лопотисі. Щовесни дитячий кораблик із соснової кори "Санта-Марія" вирушає у далеке плавання. І щовесни на берегах споминів постає світлий образ прекрасного письменника Віктора Близнаця.

ЦВІТЕ ДУШІ ЧЕБРЕЦЬ

Тетяна БУДАР

"Її доля мала бути щасливою", — так сказала про Орісю Бурак-Довгань, поетесу, обдаровану душевну людину з непростого долею, її сестра Дануся.

Життєвий і творчий шлях Орісі Бурак-Довгань заслуговує доброї пам'яті краян. Ближче ознайомитись із багатим творчим доробком поетеси наші краяни одержали можливість недавно, після виходу в світ книжки "Душі чебрець" (Київ: "Задруга"). У збірці — вірші, листи Орісі Бурак-Довгань та спогади про неї, які нікого не залишать байдужими.

Презентація книжки відбулася у краєзнавчому музеї за участі працівників освіти, культури, митців району та родичів авторки у рамках проекту "Для чого ти живеш, людино?" Для проведення заходу чимало зусиль доклала племінниця поетеси, керівник гуртків БТШ Любова Ониськів.

Із хвилюванням слухали присутні виступи учасників дійства, зокрема, сестер Орісі — Марії й Данусі, племінниці Світлани та Зіни Степчуків, які читали зворушливі рядки поезій О. Бурак-Довгань.

Народилася поетеса 1938 року в с. Волощина. Нелегким було життя сім'ї, де росло п'ятеро дітей, а Оріся — найстарша. Була вона чуйною, доброю, працюючою. На відмінно закінчила Волощинську початкову школу, після чого здобула медичну освіту в Підгаєцькому медучилищі. 1956 року отримала направлення на роботу в тубдиспансер с. Суцин Тереховлянського району, де майже десять років працювала медсестрою. Там і сталася біда — Оріся захворіла на інфекційний неспецифічний поліартрит.

29-річна енергійна жінка стала інвалідом. Відтоді й до останніх днів була прикута до ліжка, лікувалася, терпіла страшні болі, а хвороба прогресувала.

Чи то з відчаю, чи з осяйної іскри Оріся взялася за перо. Як написав у передмові "Дивоквіт її мужнього серця" упорядник збірки, член Національної спілки письменників України Іван Складаний, у хвилині відчаю поезія взяла Орісю за руку й повела до людей, у вир життя. У душі жінки постійно жили поруч поезія й медицина, які рятували її від зневіри й болю.

Завдяки поетичному слову Оріся знайшла чимало однодумців і друзів. Про її вірші схвально відгукувалися літератори Борис Демків, Георгій Петрук-Попик, Роман Гром'як.

Втомлена хворобою, самотністю, Оріся намагалася частіше бувати серед людей, спілкуватися. "Мені так потрібні свіжі враження. Людська увага, доброта, повага зігрівають душу й серце, виповнюють добром, наснагою", — ділилася вона. Кожного засідання літб'єднання "Сонячні кларнети" чекала з нетерпінням. Це було чи не єдине віконце у живий літературний світ. А ще — листування з Петром Перебийносом, Абрамом Кацнельсоном, Петром Новиковим, Оксаною Сенатович, Степаном Шафетою, Іваном Складаним.

Її зболене серце зупинилося 8 червня 1990 року. Поховали Орісю у Волощині. Її прах — поряд із могилою матері, якій вона присвятила чимало щирих поезій.

Її пристрасне слово, поезії, що їх присвячувала Україні, Шевченкові, рідній мові. Ось лише кілька рядків із вірша Орісі Бурак-Довгань "Щоб цвів душі чебрець":

*Вже так у світі є,
Від долі не втечеш:
Як ворог з ніг зіб'є —
Підставить друг плече.*

*Остудить вітерець,
Як сонце припече.
Щоб цвів душі чебрець —
Підстав комусь плече.*

ЛУГАНЩИНА ДЛЯ АНАТОЛІЯ ПОГРІБНОГО БУЛА РІДНОЮ

Олексій НЕЖИВИЙ,
доцент Луганського
національного університету імені
Тараса Шевченка

Знайомство з Анатолієм Погрібним зав'язалося у вересні 1988 року, коли розпочалося моє стажування на кафедрі української літератури філологічного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка. На першому поверсі Жовтого корпусу університету розташовувалася кафедра історії літератури та журналістики факультету журналістики, якою завідував професор А. Г. Погрібний.

Тоді в Луганському (ще Ворошиловградському) педагогічному інституті йшла підготовка до республіканської наукової конференції, присвяченої 125-річчю з дня народження Бориса Грінченка. Отож за дорученням професора Івана Білогуба я зустрічався із літературознавцями Києва, побував у Спільці письменників. Найбільше запам'яталися недовгі, але надзвичайно потрібні для мене розмови з Анатолієм Григоровичем, що стосувалися здебільшого педагогічної спадщини Бориса Грінченка, адже саме цю проблему вже остаточно вирішив розглянути в кандидатській дисертації. Мені особливо імпонувала щирість, безпосередність А. Погрібного, а ще глибокі знання маловідомих архівних документів і захопленість, навіть натхнення, коли говорив про Бориса Грінченка. Таким енергійним, запальним він був і серед учасників конференції, коли до Луганська приїхали науковці з багатьох міст України. Та конференція стала новим етапом справді наукового дослідження спадщини Бориса Грінченка, а започаткував його Анатолій Погрібний, адже того року вийшла його книжка “Борис Грінченко. Нарис життя і творчості”. На самій конференції А. Погрібний виступив із доповіддю “Місце Бориса Грінченка в історії української культури та критичне освоєння його спадщини”. Уже тоді він гостро говорив про нагальність “очищувальної роботи”, яка потребує ґрунтовно з'ясувати численні міфи і міфіки про Бориса Грінченка, у вигадуванні яких відзначилися “марксистські критики” минулих десятиріч. “Слід, залишений Б. Грінченком в історії української культури, по-справжньому непереконаний. Віддавати борг цій особистості випаде ще багатьом і багатьом дослідникам”, — такими проникливо пророчими словами завершив свій виступ А. Погрібний.

Таким самим наснаженим і урочистим він був наступного дня, коли в селі Олексіївці Перевальського району, де з 1887 до 1893 року вчителював Б. Д. Грінченко, відкрили пам'ятник і шкільний літературний музей.

Тоді я ще раз звернувся з проханням приїхати 4 грудня в селище Щотове неподалік міста Антрацита, де в місцевій школі № 12 мало відбутися урочисте відкриття шкільного літературного музею Григора Тютюнника. Ще в Києві розповідав Анатолію Григоровичу про задум створення музею, тобто систематизацію та відтворення в музейних експозиціях документів і матеріалів, які збирав упродовж кількох років, та про потребу повернення школі української мови навчання.

— А ми приїдемо разом із Василем Голобородьком, адже він мешкає неподалік Олексіївки, в Андріанополі, — пообіцяв він.

Тоді дізнався, що в Олексіївці Анатолій Погрібний приїздить не вперше, адже ще в середині 60-х після закінчення ВНЗ тут оселилась і працювала його сестра. З ініціативи тодішнього директора Олексіївської школи В. Позднякова відкрили шкільний музей Бориса Грінченка. Молодий науковець Анатолій Погрібний (темою його кандидатської дисертації була творчість Бориса Грінченка) також допоміг музеєві, поповнивши його архівними фотодокументами і книжками. На жаль, музей у кінці 60-х років за вказівкою районного начальства закрили з ідеологічних причин.

...4 грудня ми знову зустрілися вже в селищі Щотовому. На Тютюнниківське літературно-мистецьке свято з Києва прибули літературознавці Віталій Дончик і Анатолій Шевченко, а письменник Валерій Шевчук (він очолював письменницьку делегацію на Грінченківській конференції) разом із письменниками, викладачами і студентами приїхав із Луганська.

Гості першими залишили свої записи в книзі відгуків. Анатолій Погрібний написав: “Нехай привітним великою та незгасною любов'ю щотівців буде Тютюнникове повернення до славного Вашого Луганського краю. Пощануйте Григора Тютюнника насамперед великою пошаною до нашого рідного українського слова”. Побажання А. Погрібного стали реальністю, адже в Щотівській школі викладають українською, а на подвір'ї встановили пам'ятник видатному письменникові.

1993 року А. Г. Погрібний знову побував у Луганському педагогічному інституті. Вже як перший заступник міністра освіти України зустрівся з викладачами й студентами і, звісно, як завжди, відвідав Олексіївку, шкільний музей Бориса Грінченка. Наступного року, незадовго до захисту дисертації, я звернувся до Анатолія Григоровича з проханням написати відгук на автореферат. Невдовзі отримав важливу для мене оцінку щодо конструктивно-розбудовчого значення роботи: “Два розділи праці — “Внесок Б. Грінченка у становлення національної школи в Україні” та “Вплив творчої спадщини Б. Грінченка на розвиток педагогічної думки та практики” — це і є спробою вдумливої відповіді дослідника на один з назрілих запитів часу: дати цілісний аналіз педагогічного доробку

Анатолій Погрібний з освітянами і просвітянами в селі Олексіївці. 12 грудня 2003 р.

відомого письменника, розкрити основні засади витвореної ним концепції національної школи, визначити системотворчі принципи та зміст навчання і виховання, як їх обґрунтував Б. Грінченко, сформулювати положення, що стосуються можливостей використання педагогічної спадщини цього діяча у творенні національної школи в Україні”. Звісно, я був вдячний за таку оцінку і невдовзі подарував А. Погрібному свою першу монографію про Бориса Грінченка “Для рідного слова” (Луганськ, 1994).

1999 року моя дружина Людмила підготувала до друку спогади Марії Загріньої (Марії Миколаївни Грінченко), більшість яких була тільки в рукописах. Одну з перших книжок ми надіслали Анатолію Григоровичу, а незабаром отримали в подарунок його книжку “Класики не зовсім за підручником” (К.: Школяр, 2000), де одне із посилань стосувалося спогадів Марії Загріньої. Така увага не тільки приємно зворушила, а й окрилила.

У грудні 1999 року письменники обрали мене головою Луганської обласної організації Спільки письменників України. Ці обов'язки, до речі, на громадських засадах, виконував я майже чотири роки. Тоді А. Погрібний був одним із секретарів Спільки письменників, і наші зус-

трічі стали частішими. Коли Анатолій Григорович приїздив на Луганщину, то обов'язково відвідував Олексіївку. Зберігся його лист від 5 квітня 2002 року, де, зокрема, йдеться: “Про Олексіївку — не забудьте надіслати потрібні папери, аби ми, спираючись на них, могли звернутися до Кабінету Міністрів”. Тут слід пояснити, що йдеться про надання статусу державного літературно-меморіального музеєві Бориса Грінченка. Цей задум так і лишився нереалізованим, бо на заваді стали чиновники районного рівня — їх такий статус (тобто районний) влаштує.

З 1988-го Грінченківські конференції у Луганську проводять раз на п'ять років. Отож у грудні 2003-го в Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка знову зібралися вчені-грінченкознавці. Перше слово надали Анатолію Погрібному, який виступив із доповіддю “Письменницька родина, яка перекладала Ібсена”.

Наступного року для просвітняського журналу “Бахмутський шлях” А. Погрібний передав дослідження “Жива душа Донбасівського краю” (надруковано 2005, ч. 1—2), де із притаманною йому гострою публіцистичністю та з глибоким етнолінгвістичним і соціолінгвістичним аналізом розповів

про злободенні мовнокультурні проблеми, особливо про злидений стан української мови на Луганщині та Донеччині.

...Читаємо книжку Анатолія Погрібного “Захочеш і будеш” (К.: Вид. центр “Просвіта”, 2007). Чи не найчастіше цитуються листи із рідної видатному вченому і публіцистові Луганщини. У них — біль і образ, неспокій за офіційне зневаження української мови. Але в Анатолія Погрібного не виникає зневіри. “Просто — це край, у духовнокультурному, отже, і в мовному плані занедбаніший, ніж інші. Тож і специфіка його найперше в тому полягає, що для здійснення асиміляції тут потрібно значно більше праці й наполегливості, ніж на інших теренах держави”, — наголошує автор. Ось і згадка про Олексіївку: “...Черговий раз завітав я в Олексіївку біля Алчевська, де колись учителював уже згаданий Борис Грінченко (я не втрачаю надії, що колись тут таки з'явиться меморіальний комплекс на честь цього великого діяча нашої культури та родини Алчевських, про що я вже кілька років клопочуся), — і з приємністю згадую, як надовго зупинився побесідувати зі старенькою Тетяною Поздняковою (Андреевою у зам'язці), котра на лавці біля свого двору грілася на весняному сонечку. Жінці цій вже 97 років, живе вона в Олексіївці все своє життя, і ви лише послухали б, яка багата, соковита в її устах мова, що збережена нею з дитячих літ. Слухаєш цю чисту мову, підфарбовану діалектизмами (ходю, просю), — і думаєш: ще ж не так давно саме такою незіпсованою мовою і говорив увесь сільський Донбас. Ніс її, звичайно, й у місто, але в молосі позичення хутко-хутко її втрачав”.

Часто Бориса Грінченка тепер називають Вартовим рідного слова, такого самого високого імення заслуговує і наш сучасник — Анатолій Погрібний.

Від редакції. **Нагадуємо нашим читачам: надсилайте до редакції Ваші спогади про А. Г. Погрібного, копії листів, дарчих написів на книжках. Творімо разом книгу спогадів про цього невтомного оборонця рідної мови, його літературознавчу та громадську роботу, просвітницьку діяльність.**

Під час відкриття пам'ятника Борису Грінченку в с. Олексіївці 3 грудня 1988 р. Валерій Шевчук та Анатолій Погрібний

ОБІЙСТЯ КОТИЧА І СВІТ ДОВКОЛА

Віктор ПОЛОЖІЙ

3 творчої спадщини письменника

ЗОЛОТИЙ ДОЩ

Був колись Котич зовсім малим. Правда, розмовляти жваво і прудко бігати навчився напролюдно раніше. І понад усе любив дорослі компанії, де навдивовиж поведився чемно, більше слухав, а непо-рушний був — мов камінчик.

Горить, ледь потріскуючи, не-жарке осіннє багаття, дрібненькі і-корки скачуть угору і швидко гас-нуть. Підкладаємо потроху бадилля, сухого бур'яну, всякого дріб'язку, що назрібали за день у садку й на городі, — аби довше палахкотів во-гник, аби довше плив цей теплий вересневий вечір тихої й лагідної осені. Майже не розмовляємо — так гарно. Тільки Котич, на диво, почи-нає виявляти стурбованість. Він со-вається на своєму ослінчику, часто в небо і на дорослих зиркає так, ніби вони найлегковажніші люди на світі.

Нарешті він не витримує, зрива-ється з місця і біжить до освітленої веранди. Скоро повертається, на-вантажений по саме нікуди... пара-сольками. Ледве ноги переставляє.

— Котичу, що трапилось? — Ще нічого не трапилось, — стурбовано говорить Котич. — Ми просто могли вимокнути. — Котичу, як це — вимокнути? — А ви подивіться вгору... І справді — низько над нами густо-густо висять крупні осінні зорі; і справді — ніби краплі води, у яких мерехтливо відбивається на-ше багаття; так, ніби ось-ось відір-вуться від неба...

ВІН ПОВЕРНУВСЯ!

Десь у кінці жовтня Котич упій-мав великого джмеля. Власне, джміль нікуди і не тікав — сидів со-бі на колоді й грівся на сонечку.

Котич нічого кращого не придум-мав, як узяти нитку та й прив'язав її комасі до лапки. Розігрів джмеля і почав з ним бавитися: джміль летить і гуде, як бомбовоз, а за ним Котич біжить, підгейкуючи.

Може, та гра їм обом подоба-лася, але Котич десь загаявся, а джміль тим часом вирвався і поле-тів з ниткою на лапі.

Пожалівся Котич мені, а що тут сказати?

— Бачиш, до чого такі ігри до-водять? Ось десь зачепиться, за-плутається, а попереду зима...

Ходили, шукали, обдивлялися куці, гілля на деревах. Немає джмеля. Діло до плачу дійшло:

— Якби ж я знав... Більше так ні-коли не робитиму, — твердив Котич. — Сподіватимемося, що джміль або загубить нитку, або приткне-ться до такого місця, де тепло...

Минула зима, повернулася сім'я на дачу, копається в городі. Котич сидить під стіною будинку на ослоні, радіє квітневому сонечку. І раптом чує, як за спиною в нього щось починає шкрябатися. Обер-нувся — й очам своїм не повірив: з великої щілини між цеглинами ви-повзав великий джміль, тягнучи за собою нитку.

Котич так заволав від радості, що збіглися всі домашні.

— Дивіться! Дивіться! — гукав Котич, гладячи напівсонну комаху. — Він перезимував, він мене не підвів!

Котич обережно від'язав нит-ку і посадив джмеля на тепле со-нечко на колодці — туди, де колись і взяв його.

НЕПРАВИЛЬНИЙ ЇЖАК

Ідемо крутим пагорбом над ставком. Стежечка ледь протопта-на в траві — не багатьом до вподо-би ходити верхотурою. А збоку — невеличка ямка. Певно, викопав хтось, шукаючи глину. Знічев'я за-глянули туди, а там сидить сумний їжак: упав, неборака, і тепер ду-

має, у який бік нору рити, щоб ви-братись.

Узяли ми палички, щоб не по-колотися, і витягли малого сопуна. Він почмихав якось іронічно, та й почимчикував собі швиденько до близенького лісочка. А ми й собі — до води. Через деякий час вертає-мося тією самою дорогою. Чомусь зазирали в ямку. Це ж треба! Там сидить, схоже, той самий їжак, тільки писком в інший бік. Ускочив удруге в одну халепу. Вирятували бранця, а він бурчить невдоволено, наче ми винні в його неухважності. Побіг, не подякувавши, до очеретів.

— Ану, давайте почекаємо, — кажу, — щось тут не так.

Присіли ми оддалік, спостері-гаємо за ямкою. Хвилини за двад-цять з'являється наш знайомий, поспішає, якимсь біле галуззя три-має в пуску. І що ж ви думаєте?! Їжак утретє падає в ту саму ямку! Ми ледь зі сміху не луснули.

— Неправильний якийсь їжак, — сказав Максим. — Скільки па-дає, а нічого так і не зрозумів.

— Маршрут, мабуть, у нього та-кий.

— А компас, певно, дуже точ-ний, — здогадався Котич.

Що тут додати? Витягли бідо-лаху, ямку патичками закопали та й пішли собі додому.

УСЕ ПРАВИЛЬНО, РИБО!

Весна на весну не приходять-ся, отож і риба з прохолодної води або ловиться, або — ні. Які тільки приманки не випробував — хоч би пічкур клонув. Я у прогулянковому комбінезоні вже й по пояс у воду заходив, поближче до очеретів — анічогісінько.

Котич свою вудочку вже давно склав, бо одразу зрозумів, за п'ять хвилин риболовлі, — сьогодні їм ні-чого не підвернеться. Ходить собі хлопець бережком і пасеться в мо-лодому щавлі.

— Тату, — не витримує нарешті Котич, — зроби добре діло...

— Згортаюся, сину, зараз іде-мо...

— Та ні. Я й сам дорогу знайду, лови собі на здоров'я...

— То ж яке добре діло?..

— У тебе праворуч, метрів за два, пакет поліетиленовий. Доки карасі черв'яка облизують, викинь те сміття на берег, я зарию десь.

Татко кладе вудку, бредє обережно по воді, бере двома пальця-ми притоплений пакет і... і... і...

...і пакет важко хляпається не-подаляк від Котича, тільки бризки вусібіч летять.

— Жарт на двійку, татку!

— Ти спочатку глянь, що там усередині...

Але зазирати немає потреби: поліетиленова торба лопнула, а на траві, ніби від пуг зльївшись, б'ється велика рибина, сріблиться-золотиться на сонці.

— Чудеса... — прошепотів Ко-

тич. — Як вона туди втрапила?

— Може, хто впіймав, а торбу згубив... Та ні, — я оглядаю рибину, — жодних слідів гачка, цілі губи, ці-ла луска... Таки сама якимось чи-ном запливла. А розвернутися не зуміла.

— Що ж робити?

— А як ти гадаєш?

— Та, виходить, ми її з біди ви-рятували. На її ж біду...

— Подвійне невезіння — це вже забагато, правда?

— Авжеж. Це зовсім неспра-ведливо.

— Отож...

— Так!

— Гуляй, рибо!

Дорогою додому Котич запи-тав:

— А правда, що рибалки й мис-ливці — найбільші фантазери у світі?..

— Ну, є така думка...

— Тоді ми з тобою подвійно найбільші фантазери у світі...

— Це ж чому?

— Хто ж нам повірить, коли ми розповімо про свою пригоду?

— Я про це знаю? — ствердно запитав я.

— Знаєш.

— Ти — знаєш?

— Знаю!

— А та велика золота риба знає?

— Звичайно, знає!

— То чого ж нам іще треба?

ПТАШИНА ВДЯЧНІСТЬ

У старому виноградному куці оселилася пташина сім'я. Доки гніздилися, доки висиджували ді-ток, поводитися тихо і непомітно. Та ось, очевидно, там хтось наро-дився. Що тут почалося! Зі сходу сонця до смерку їх тільки й чути: пурхають сюди-туди, як маленькі тлискивки, носять не наносяться тих харчів. А крику! Здається, мо-лоді батьки ніби підганяють одне одного: ти вже тут? Я полетів. Спі-ши! Я миттю! І так по черзі: одне тут, друге там, наче в тому гнізді добра дюжина пташенят. А самі сі-ренькі, як горобці, тільки менші ра-зи у два, і ноги тоненькі й довгі, а на шиях малинові плямки. Ніхто не знав, як вони звуться, навіть у спе-ціальному атласі дивилися: є щось схоже, а ніби й не таке.

Та одного дня здійнявся такий лемент, що й ми сполошилися. Що ж там сталося? А тут ще й Мурз ву-ха нашоршав, вуса смикаються, мов антени: чує поживу ніби, та поки що не знає, куди стрибнути.

Прибігла стривожена тітка Галя з малиника і внесла ясність: бачи-ла вона мале пташа, хотіла спійма-ти, то воно так швидко чкурнуло, наче мишеня. Кіт зрозумів, про що йдеться, і хотів прослизнути в куці. Довелося його спіймати і зачинити в хаті.

Але ж де шукати неслухняну малечу? Батьки, між тим, мало не розриваються від розпачу, літають

«ОСТАННЬОГО РЯДКА ПОЧАТОК»

Віктор Положіє пішов із життя 21 травня високосного 2004-го на 55 році життя. У серпні цього року йому б виповнилося лише 60. Останні роки, незважаючи на хворе серце (лікарі пропонували йому чекати на донорське), він писав, навіть упорядковував книжку «Останнього рядка початок», але й сьогодні ця книжка ще чекає на свого видавця. Крім оповідань, новел, до неї ввійшли кіносценарії «Вітер у дверях», «Старики в бій не йдуть», п'єса «Совки розлучаються».

Віктор Положіє народився в селі Старозіневі Білопільського району Сумської області. Закінчив Тернівську загальноосвітню школу, філоло-гічний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Після університету працював директором школи в селі Ви-соцьке Ратнівського району на Волині. У фантастиці дебютував оповідан-ням «Щось негарзд...» (1980). 1981 року у видавництві «Радянський письменник» побачив світ роман «Попіл на рани», 1983-го у видавництві «Молодь» вийшла книжка повістей «Маленькі подорожі», куди ввійшла і повість «Жив-був Іван», що набула особливого резонансу. Водночас По-ложіє закінчив аспірантуру академічного Інституту літератури й захис-тив кандидатську дисертацію.

За першими книжками вийшли наступні: «Господарі землі», «Човен у тумані», «Сонячний вітер». Його твори перекладені англійською, іспан-ською, болгарською, словацькою мовами. Положіє працював в Інститу-ті літератури, завідував відділом прози в журналі «Київ», із 1985 року був головним редактором кіностудії імені Олександра Довженка, згодом редактором об'єднання «Земля» на тій самій кіностудії. Був членом Спілки письменників України.

Поховано письменника поряд із батьком Іваном Михайловичем По-ложієм в селі Ясногородці Макарівського району на Київщині.

над погрібником і так жалібно кли-чуть своє дитя, що й нам упору заридати. Нарешті почулося тонень-ке: пі-і, пі-і... Так, ніби на погрібни-ку. Бо й пташата рвуться у відчине-ні двері й ще дужче там кричать. А воно: пі-і, пі-і...

Там!

Пішли шукати. Десь пищить, а де? На погрібнику чого тільки немає: старі вулики, ящики, кошики, каструлі, відра, мішки... А писк пта-шеняті ніби з усіх кутків лунає — то дощани стіни відбивають звук бага-торазово. Того, дивись, і наступити ненароком. А ридані батьки вже мало не на голову сідають.

А мале, як навмисне, приниш-кло. І ми вдали, що нас нема. Бать-ки також ніби щось зрозуміли, тро-хи втихомирилися. Сили неподалік на дроті, зрідка перегукуючись.

— Пі-і-і, — жалібно-жалібно пролунало десь зовсім поруч, так розпачливо, мов покинули бідачку назовсім.

Відхилив я решето, що було приставлене до стіни, а за ним — тремтяча сіра грудочка, маленький неслух, що, певно, пустував і випав із гнізда. Он куди він чкурнув із малини.

Далі все було просто: взяли ма-леньку драбину, знайшли гніздечко у виноградному куці й посадили туди втікача. Пташа виявилася єдиною дитиною і досить норовли-вою: довго його заспокоював, доки вмовив.

Відійшли ми подаль і продов-жуємо слідкувати: мало що може втнути такий шибеник! Батьки ж ко-ло нього зняли такий лемент, що хоч вуха затуляй. Нарешті господиня щось сердито кинула чоловікові, й той мтнувся кудись... Мить — повертається. У дзьобі ягода шов-ковиці, досить величезна. Та ма-люк без зайвих ускладнень проков-тнув її. І ще, й ще... Батько ледь встигає обертатися, а мати щось лагідно воркує над малюком, вор-кує, а зовсім не сварить!

Про всяк випадок ми по черзі спостерігаємо за гніздом. Мало чого. Та й Мурза в хаті вічно не вдержши.

Найцікавіше ж почалося потім. Варто мені з'явитися на порозі, тут як тут з'являється хтось із батьків, або й обоє, і починають виспівува-ти гімни. І не лише. Яких тільки пі-сень ми не слухали! Іду по воду до криниці — слідом летить зі співом пташка. Кошу траву в садку — си-дять на яблуні й співають. І навіть до близького лісочка супроводжу-ють. І коли б то кілька днів... До се-редини осені, вже втрюх, забачив-ши, починали виспівувати. Доки не полетіли в теплі краї.

— Такого славослів'я вже ніко-ли не зазнаю, — сумно подумав я.

ЗІПСОВАНИЙ БУДИЛЬНИК

Гостював у Котича його товариш по дитсадку — Ігорок. Із нього ви-росте, мабуть, великий артист-імі-татор. Бо не встиг зайти до хати, оговтатися після дороги, а вже нев-довзі квоктав, цвірінкав, гавкав, бекав (неподалік сусідська коза паслася), стрекотів по-сорочому, а коли не чув живих голосів, то шелес-тів акацією, повискував хвірткою чи проїжджав повз двір на мотоциклі.

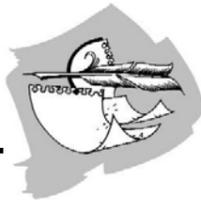
Та найбільше Ігор уподобав на-шого старого красеня-півня. Як ві-домо, удень півні співають більше знічев'я і тільки для своїх подруг, аби зайвий раз нагадати, хто тут господар. Ось він і черговий раз подав голос, але, хоч як дивно, не-посидючий Ігор не став передраж-нювати його одразу. Півень, він же Петро Васильович, також відчув якісь негарзди. Прикинувшись байдужими, непомітно стали спос-терігати один за одним.

Першим не витримав півень і почав виявляти ознаки тривоги, нервово кидаючи погляди в бік Іго-ря, який знаходив різні приводи, аби крутитися поблизу сітчастої за-горожі. Але й Петро Васильович не хотів показувати, що він у тим'я би-тий. Зверхньо кококнувши, повів курок у дальній кут загорожі, під вишні, й там, косуючи ячмінь, почав розповідати їм анекдоти.

Коли півень захопився аж над-то, Ігор набрав повні легені повітря і... Петро Васильович присів із нес-

Фото Олеса Дмитренка

подіванки: він же ніби й не збирався, а прокукуривав. Подружки ж покинули ошелешеного вкрай ватажка, підійшли до сітки і з зацікавленням почали розглядати Ігоря. Той, мов на біс, кілька разів підряд видав бойовий клич, чим остаточно пригнітив Петра Васильовича.

Жарти жартами, але вранці бабуся занепокоєно мовила:

— Щось із нашим Петром Васильовичем трапилося... Жодного разу не заспівав уранці. Чи не захворів, бува?

— Ігор із Котичем саме борюкалися поблизу, й Ігор, звичайно, не витримав і скопював півня настільки вдало, що бабуся тільки руками сплеснула, а півень, підібгавши хвіст, чкурнув у найдальший куток.

— Еге, шибенику, — похитала головою бабуся, — та ти ж Петрові Васильовичу будильник зіпсував.

— Який будильник? — здивувалася хлопці.

— А такий! Це ж по ньому півні визначають час і співають, коли треба, а не коли заманеться.

— Що ж тепер робити? — розгубився Ігор.

— Ремонтувати треба? — серйозно сказала бабуся. — Операцію, може, доведеться робити.

— Може, в ньому елемент сів?

— Може, й елемент...

— То я вийму з касетника...

— Атож, вийми-вийми...

— Слухай, — штовхнув Котич Ігоря, коли бабуся пішла, — що за дурниці ти верзеш? Які елементи можуть бути в півневі? Ти б ще про акумулятори згадав... То вона його зарізати збирається. Він же зіпсований...

— Такого красеня? — вжахнувся Ігор. — А що ж робити?

— Ти його зіпсував, ти його й ремонтуй, — категорично висловився Котич.

— Але як? Не знаю. Він мусить заспівати вранці.

— А коли півні починають співати вранці?

— Не знаю, ходімо в бабусі спитаеться.

Виявилося, що півні починають співати вперше десь під третю ніч.

— Здається, я придумав, — задумливо мовив Ігор і поділився планами з Котичем.

— Але ж ми заспимо до того часу, — засумнівався той.

— Заради Петра Васильовича я не спатиму й цілу ніч! — твердо запевнив Ігор.

— Я з тобою!

Тож тої ночі хлопці вклялися на горіщі, на сіні, де спали Ігореві батьки, яким вони, однак, нічого не сказали. Та батьки, зрештою, довго дивилися в хаті телевізор, ішла якась цікава післяпівнічна програма. Хлопці в себе й світла не вимикали, якийсь час розмовляли про се, про те, Котич і незчувся, як потихеньку засопів.

— Ні, я не засну, — сказав собі Ігор. — Я виручати Петра Васильовича.

І так себе переконав, що справді не хотів спати, і тому чітко почув далекий голос півня, що першим озвався десь на селі. Ігор набрав повні легені повітря і, скільки духу було, прокукуривав голосом незнайомого півня. Один раз, другий, третій. Ще й долонями поляпав по подушці, ніби крилами залопотів.

Він виразно почув, як під ним, у курнику, заворушилися кури, щось буркнув Петро Васильович, ударив крильми, а потім хрипко, ніби випробувуючи голос, спробував несміливо заспівати. Ігор кукурикнув просто у стелю, чи не на вухо півневі: задекрикувати, ніби на герць викликаючи. І тоді розлючений таким нахабством Петро Васильович почав видавати такі рулади, що й господарі з хати повискакували, і всіх колег своїх сполошив, і півсела розбудив.

ЯК СОБАКА І КІТ

Даша і Котич — двоюрідні брат і сестра, різниця між ними в кілька місяців, але Даша старша, а Котич — мужчина. Звідси й випливають

між ними непорозуміння, що поступово переходять у сварки. Сварки ті часті, але короткі, довго вони одне без одного не можуть: Даші хочеться показати, що вона більше знає про цей світ, а Котичу — що він знає, як у цьому світі жити.

Привіз я кілька возиків світлого піску, Даша дістала формочки і запропонувала наліпити багато пасочок, коржиків, пряників і ще купу смачних речей, без чого жити неможливо. На що Котич резонно зауважив: аби жити, то спочатку слід завести якийсь дах над головою. І заходився мурувати замок.

І хоч піску було багато і місця вистачало для величезної будівлі й розкішної пекарні, будівельний матеріал ну ніяк не міг ділитися на двох, і зрештою Даша розтоптала свої коржики, а Котич буцнув босяю ногою по щойно зведеному підмурівку. Дівчина зачинилася у своїй кімнаті з ляльками, а хлопець пішов на кухню до бабуні, аби погризти якусь морквину.

— Знов посварилися? — дорікнула м'яко бабуся.

— Та ото ж, — статечно кивнув Котич.

— Що цього разу не поділили?

— Та піску.

— Ото ще біда! А ти бачив коли-небудь, щоб Мурз із Барсом сварилися?

— Ні, а що?

— А слухай. Ми як десять років тому сюди переїхали, одразу взяли кошенятко і цуценя, ото ж Барс і Мурз однолітки і росли разом. Були маленькі, то їли з однієї миски — це вже зараз у них дієти різні. Спали разом у Барсовій буді. Отак обнімуться й гриють одне одного. Зараз уже не обнімаються, але коли негода застає Мурза на вулиці, то він таки до Барса ховається. Або коли з гульок запізняться, а на вулиці мороз? Також до Барса. Ось вони безсловесні тварини, та ще й різних видів, можна сказати, супротивники природні, а дружать. А ви з Дашкою ніяк не порозумієтеся, хоч і говорити вмієте.

Подумав Котич, подумав, а потім пішов і постукав до Дашиної кімнати:

— Слухайте, Даріє Юрївно, давай жити, як кішка з собакою...

НЕ ЗРОЗУМІВ...

Хоч наша садиба майже в центрі села, обгороджена так, що й сусідські кури не ходять, знахабнілі зайці десь знаходять шпарини і роблять шкodu в саду. Їх останнім часом розвелось багато, і вони майже перестали боятися людей, бо гніздяться за сотню кроків від нас, в очеретах, там де починається ставок.

Ось і минулої зими, хоч ми й обгородили молоді яблунки кукурудзинням, лихові не зарадили. Снігу було багато, зайці, вочевидь, ставали на задні лапи, бо повідгризали найнижніші пагінкони.

Але весна вже вповні, яблуні розпустилися, починають цвісти. Іду в садок укусити молоді травини... І мало не наступую на сплячого — а вже не рано! — зайця. Я від несподіванки може й більше злякався. Або ж заціпенів від такого нахабства: у садку — в траві — спить — яблунечер.

Заець же підвівся, потягнувся і без поспіху почухав у бік своїх очеретів — таке мале, облізле й миршаве після зимівлі.

— Джеррі, Барс! Та хоч налякайте куцоного нахабу, намінь йому оті довгі вуха! — у відчай закричав.

Джеррі тільки позіхнула і перевернулася на другий бік. У неї, бачте, робота овець пасти і вовків ганяти, а з отим мишеням вона й грається не захоче...

Барсик також не рушив із місця. Він провів зайця очима і здивовано подивився на мене. У його простодушному погляді читалося: “Що за шум, чому тривога? Це ж наші зайці”.

Публікацію підготувала
Таїсія ШАПОВАЛЕНКО

“Про що ти думаєш, Міріам?” — спитав впливовий багатий фарисей Никодим у Марії, яка гостювала в нього в Єрусалимі (Ян Добрачинський “Листи Никодима”. — Львів: “Свічадо”, 1997./ Переклад за виданням: Dobraczynski J. Listy Nikodema. — Warszawa. — Instytut Wydawniczy PAX, 1971).

“Про те, як ангел Гавриїл прийшов мені сказати, що Він народиться...”

“Ти бачила ангела? Розкажи мені про це... Я вірю в ангелів...”

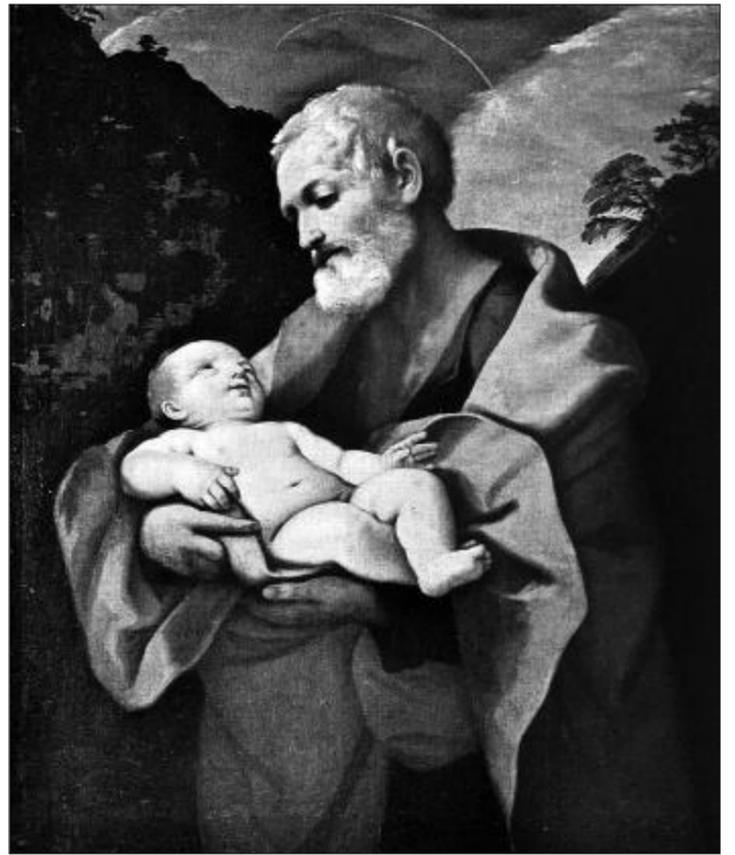
Марія ВЛАД

Усміхнулася з вдячністю... Сподіваюся, що вирвався з її вуст, був, напевно, скарбом, який воліємо заховати, ніж виставити на зневагу.

“Я бачила його, — сказала. —

Так виразно, як тепер бачу тебе, равві. Був ранок, і сонце тільки-но виглянуло з-за гір... Був місяць адар. Я наносила саме води і заходила до праці. Аж тут я відчула, що хтось є біля мене в хаті. Мене охопив переляк. Я скрикнула і побачила... Побачила його перед собою. Стояв схожий на велетенську краплю роси, в якій завис сонячний промінь: блискуча постать, оточена райдужними крилами. Я зразу впізнала, хто це. Серце в мене билось, я мусила притиснути його рукою. Мені видалось, що він схиляється передо мною, немов слуга перед своєю панею. Не могла в це повірити. Це я хотіла схилитись перед ним, подякувати, що дозволив мені себе побачити. Але я не могла ворухнутися — скам'яніла, як дружина Лота. Почувся його голос. Він сказав: “Радуйся, Благогодатна...”

Остовпіння й тривога заперли мені дихання в грудях. Я не знала, що йому відповісти, я не сміла повірити, що Ангел Всевишнього зійшов до мене, звичайної бідної дівчини. Спало мені на думку, що він прийшов, щоб мене покарати. Як могла я бути такою зухвалою, щоб просити Всевишнього скорішого довершення часів? Я хотіла власти навколішки. Але тоді зі ще більшим жахом я побачила, що це він стоїть переді мною навколішках. Склад покійно руки. “Не лякайся, — говорив, — не лякайся... Ти народиш Сина і назвеш Його Ісус. Буде Сином Твоїм, як є Сином Всевишнього. Він сяде на престолі предка свого Давида, але Царство Його вже є, і ніколи йому не буде кінця...” Простяг перед собою руки, немов хотів зупинити мої слова. Я знов почула благання в його голосі: “Глянь, — гукнув, — Дух Господній над Тобою...” Я вчула над собою шум, немов вихор удерся до нашої хати й вирував, шукаючи виходу. Я підняла голову — мені видалось, що в темряві під склепінням тріпочеться щось, наче сяючий птах або відірване від світильника полум'я. “Одне твоє слово, — казав, — і станеться. Чи існує річ, якої б Він не міг зробити? Але сьогодні вся Його сила в Твоєму слові, Маріє!” Я відчула, що слово вирішується. Я знала: могу прийняти і могу відкинути принесений дар. Він просив мене, не наказував. Я була впевнена, що коли говоритиму: “Не смію, не можу...” — час вицікування плитвме далі. А якщо скажу “так”, то зірки й сонце з цієї хвилини інакше світитимуть, трава ростиме інакше... Час очікування закінчиться. Хіба могла я знати, що чудесна зміна довершиться так непомітно, немов нічого й не сталося? Але навіть якби я це знала, вибрала б Його волю. Бо це була Його воля. І тому

Гвідо Рені. “Святий Йосиф”. Фрагмент

СВЯТИЙ ЙОСИФ ОБРУЧНИК (Уривок з роману)

здійснив її раніше, ніж я сказала ангелові: “Нехай так буде!” Він знає мене добре, і знає, що я не відповіла б інакше...”

“Тобто Він, — питав Никодим ошелешено, — чий є сином?”

Схилила голову, як покійна дружина, коли віддає свою волю волі чоловіка.

“Його”... — а потім усміхнулася з гордістю, яка межувала з захопленням: “І моїм...”

“А Твій чоловік, Міріам?”

Те, що Вона говорила, відкривало нові, приголомшливі обрії. Сонце здавалось не таким ясним. Храм — менш величним.

У її погляді, заглибленому в простір, була ніжність і щирість: “Добрий, найдобріший Йосиф... Він любив мене найпрекраснішою любов'ю, яка нічого не вимагає. Погодився на все, чого я просила. Але чи міг передбачити, що місце, яке він вступив, займе хтось інший? Він погодився бути для мене тільки опікуном. Зрікся мене. За цю жертву міг чекати такої самої й від мене жертви. Я її не принесла. Від нього не вимагалось більшого, ніж він дав... Надійшла страшна хвилина, коли я побачила в його очах відкрити таємницю. Плач здавив мені горло, але й тоді не вміла я нічого сказати. Як можна зізнатись до такої хати й вирував, шукаючи виходу. Я підняла голову — мені видалось, що в темряві під склепінням тріпочеться щось, наче сяючий птах або відірване від світильника полум'я. “Одне твоє слово, — казав, — і станеться. Чи існує річ, якої б Він не міг зробити? Але сьогодні вся Його сила в Твоєму слові, Маріє!” Я відчула, що слово вирішується. Я знала: могу прийняти і могу відкинути принесений дар. Він просив мене, не наказував. Я була впевнена, що коли говоритиму: “Не смію, не можу...” — час вицікування плитвме далі. А якщо скажу “так”, то зірки й сонце з цієї хвилини інакше світитимуть, трава ростиме інакше... Час очікування закінчиться. Хіба могла я знати, що чудесна зміна довершиться так непомітно, немов нічого й не сталося? Але навіть якби я це знала, вибрала б Його волю. Бо це була Його воля. І тому

свідомість, а де починається Його власний, таємний, справжній світ. Під пальцями я віднайшла крихітну п'яточку. Попестила її. Прошепотіла: “Ти, Ти мій, Ти знаєш усе, якого міг стати дитиною такої, як я, жінки. Зроби те, чого мати Твоя не вміє зробити. Допоможи йому... Хай і він знає... Він же тільки людина...”

Нарешті я заснула. Вранці разом зі мною прокинулись сум і тривога. Не схопилася я з постелі з першим променем дня, вставала повільно, спроквола, як ще ніколи, бралась до своєї роботи. Я відсувала хвилину, коли, — знала я — Йосиф увійде в кімнату. Я боялась самого вигляду його обличчя. Не пам'ятала свого прохання. Я непокоїлася, що він знову страждатиме на моїх очах, а я нічим не зможу полегшити його біль.

Змолола кілька пригорщ зерна на сніданок... Почулась його хода, і серце стало битись сильніше. Він увійшов. Я глянула на нього, тремтячи, опанована розпачем, — і огорнула мене величезна, захоплююча радість. Ненароджений вислухав моє прохання! Йосиф стояв переді мною погідний, радісний, ожилый. Наспівуючи, підійшов до верстата. Я не наслідувалась дихнути, щоб не сполошити його погідного настрою. Я чула сміливий гуркіт його рубанка, скрипіння свердел, лункий стукіт молотка. Віддавав роботі. Робота виростала з-під його пальців. Нарешті була готова. Але він уважним поглядом ще оглядав її, немов жаль було з нею розставатись. Потім підняв голову: я уздріла, як в його погляді радість перемоги переходить у сердечність. Поглядив гладкий вигин дерева. Спитав начебто так собі, наче про річ давно уже відому й очевидну: “Отже, Твій Син буде називатись Ісус?”

Царство виростає повільно в нас. Приходять спеки, буревії, градові навали... Можна подумати, що його зруйнують. А воно не так: чим важче, тим буйніше проростає. В Йосифові виросло, наче куц гірчичний, що дерев досягає.

“Топчу, топчу ряс-ряст,
Бог здоров'я дасть-дасть”.

Світлана БАДЕРА
Фото Лілії БАДЕРИ

Напередодні найбільшого та найкращого свята — Світлого Воскресіння Христового в просвітянському клубі “Виховання духовності — вимога часу”, що при столичному Будинку вчителя, влаштували яскраве чарівне дійство — мистецьке свято “Великодня писанка”. Проводячи його у формі майстер-класів, організатори вправно підвели дітей та дорослих до життєдайних джерел українського духу та давніх національних традицій. У дитячих долоньках оживали всіма барвами веселки розписані малечю неповторні писанки. Навчали дітей писанкарства старші викладачі образотворчого мистецтва Київського міського педагогічного університету ім. Б. Грінченка Людмила Волкова, Віта Зінкевич, Зінаїда Серова (гурток “Писанка”, з ліцею “Голосіївський” № 241) та Світлана Козлова, керівниця студії “Розмай” ЦДЮТ Солом’янського району Києва, як це робили на Великдень усі покоління наших предків.

Оживали з ниток плетені дитячі народні іграшки — коники і баранчики, чоловічки і пташенки — під уважним поглядом керівниці гуртка “Крій та пошиття одягу” ЦДЮТ Солом’янського району Олени Жир. Вправно чаклували в дитячих рученятах ножиці, вирізьблюючи з паперу пасхальні листівки. Навчала школярів цього мистецтва Лариса

Мурга, викладач КМПУ ім. Б. Грінченка. А як робити казкове мерживо витинанок, показувала заступник директора ЦДЮТ Солом’янського району Наталія Ясеновська. Олена Погібіна, керівник студії декоративного мистецтва “Бісероплетіння” Київського вищого училища швейного та перукарського мистецтва, навчила всіх унікальної техніки обплітання яєць бісером.

До свята долучилися вчителі народознавства, вихователі дитсадків, учні шкіл та їхні батьки, сту-

Гурток “Народні іграшки з ниток”. Керівник Олена Жир

МИСТЕЦЬКЕ СВЯТО «ВЕЛИКОДНЯ ПИСАНКА»

Гурток з писанкарства ліцею № 241. Керівник Зінаїда Серова

денти — усі, хто любить українську культуру і хоче опанувати основи справжніх давніх ремесел. Усі, хто прийшов, дізналися про значення

кожної деталі орнаменту, кожної виготовленої власноруч речі та історію виробів, що дійшли до нас із сивої давнини.

Кожен, хто завітав на ці унікальні заняття, відчув себе справжнім українцем, що не лише спілкується українською, а й знає культуру і традиції свого народу. Всі охочі навчилися прикрашати житло символами й оберегами, притаманними тільки нашій нації, які дійшли до нас із давніх-давен. Виготовляючи власноруч ляльку-мотанку чи вкладаючи віковичні вірування у фантастично прекрасні візерунки, кожен з яких має символічний зміст, учасники свята відчували у своєму серці бажання високого, по-справжньому рідного, що ще дремає у сховах душі, але готове спалахнути в нашому естві Великодньою свічкою любові до рідного краю та національної культури, незнищенною в кожній людині.

Для всіх співали і дідусь-кобзар, і юні сопілкарки з ансамблю “Дударик” (керівник — Катерина Чаплик) зі школи № 327 про давні зви-

чаї, про прихід весни, про те, як люди раділи першим квітам та пробудженню землі від зимової сплячки.

Бабуні переповідали: коли з’являлись у гаю перші квіти, трава, люди виходили за село до гаю, на луки, топтались по молодій зеленій промовляли:

Топчу, топчу
ряст-ряст,
Бог здоров'я
дасть-дасть.
Ще буду топтати,
Щоб на той рік
діждати.

Колись-бо вважали, що розбуджена теплим сонечком земля передає свою силу квітам, траві, рослинам, а від них та сила переходить до людини.

Велика вітальня Будинку вчителя була прикрашена вишитими рушниками з колекції “Шевченкіана” народної майстрині Любові Онопко.

Ігумен Лонгин розповів про традиції святкування Великодня й побажав, щоб із Світлим Христовим Воскресінням до всіх домівок увійшли здоров’я, багатство, щастя і любов.

СЛОВО Прогвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА»
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

ПОЧАЛАСЯ ПЕРЕДПЛАТНА КАМПАНІЯ НА II ПІВРІЧЧЯ 2009 РОКУ

Ми не збільшимо ціну нашого видання на наступні 6 місяців, сподіваючись, що Ви станете передплатником найкращого культурологічного тижневика “Слово Прогвіти”. Індекс 30617. Передплатна ціна: на місяць — 4,27 грн; на 3 місяці — 12,36 грн; на 6 місяців — 23,42 грн.

Економічна криза ще не є кризою українського духу!

Засновник:
Всеукраїнське
товариство “Прогвіти”
імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Перший заступник
головного редактора
Ніна ГНАТЮК
279-49-47

Заступник головного редактора
Петро АНТОНЕНКО
279-49-47

Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Сергій КЛИМКО
278-49-47

Відділ просвітянської роботи
Надія КИР’ЯН
270-55-57

Відділ коректури
Олена ШУЛЬГА
278-63-69

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Олег БЕССЬКИЙ
278-63-69

Інтернет-редактор
Євген БУКЕТ
279-39-55

Черговий редактор
Сергій КЛИМКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovo-prosvity.org.ua

Видруковано з готових
фотоформ на комбінаті
“Преса України” у середу.
Зам. № 3301216
Наклад у квітні — 57500

Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.
Відповідальність за достовірність
інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право
редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій
посилання на “Слово Прогвіти”
обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Прогвіти” — 30617
Передплатна ціна, враховуючи
поштові послуги:
на місяць — 4,27 грн.
на 3 місяці — 12,36 грн.
на 6 місяців — 23,42 грн.

